

บทที่ 2

กัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

2.1 คำนำ

ชนชาติลาวกับชนชาติไทยนั้นมีความสัมพันธ์กันมาแต่บรรพบุรุษที่เนิ่นนานมาแล้ว ความสัมพันธ์นั้นเป็นความสัมพันธ์ทางเชื้อชาติ ศาสนา การเมือง การปกครอง และงานสร้างสรรค์ต่าง ๆ ซึ่งได้มีการถ่ายทอดแนวความคิด สติปัญญา และจารีตประเพณีซึ่งกันและกันมาอย่างช้านานแล้วคัง วรรณศักดิ์พิจิต บุญเสริม เขียนว่า “ชนชาติที่เรียกว่าลาวและไทยนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่โบราณกาล ด้านานพื้นบ้าน ขุนบรมราชาธิราช ก็ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ไว้ว่า พระองค์มีโอรสทั้งสิ้น 7 พระองค์ และได้โปรดให้ไปสร้างบ้านแปลงเมืองในดินแดนต่าง ๆ คือ ขุนลอ โอรสองค์ที่ 1 ให้ไปครองเมืองขวา (หลวงพระบาง) ท้าวยีให้ไปครองเมืองหอแตร (หนองแสง) ท้าวจูงสง ให้ไปครองเมืองแกว ท้าวไสผงให้ไปครองเมืองยวน ท้าวจ้วนอิน โอรสองค์ที่ 5 ให้ไปครองเมืองโยธียาฝ่ายใต้ ท้าวลกกมโอรสองค์ที่ 6 ให้ไปครองเมืองคำเกิด และท้าวเจ็ดเจือง โอรสองค์ที่ 7 ให้ไปครองเมืองพวน”¹

จากหลักฐานต้นตำนานสรุปได้ว่า “ลาวและไทยเป็นชนชาติที่สืบสายเลือดมาด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวอีสานที่พูดภาษาอีสาน ผู้ไท ส่วนใหญ่แล้วมีบรรพบุรุษสืบเชื้อสายมาจากผู้คนในดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งสิ้น อันเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เรียกว่าวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำโขง ตลอดจนบริเวณสองฝั่งโขงและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย วรรณกรรมเรื่องท้าวรุ่งหรือเจืองนั้นไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของประชาชนโดยทั่วไปในประเทศไทยเท่าใดนัก เพราะวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นผลงานของประชาชนในดินแดนอาณาจักรล้านช้าง”²

นอกจากวรรณกรรมของลาวจะแผ่กระจายเข้าสู่ดินแดนทางภาคอีสานดังได้กล่าวมาแล้ว วรรณกรรมจากอาณาจักรล้านนา (ไทย) ที่แผ่เข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ก็มีไม่น้อยเหมือนกัน จึงกล่าวได้ว่าชาวลาว-ชาวไทยได้มีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกันมาเป็นเวลานานแล้ว คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกก็เป็นหนึ่งในกระแสแห่งการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกันระหว่างชาวลาว-ชาวไทย จากการสืบค้นทางประวัติศาสตร์ทราบว่าคัมภีร์พระ-

¹ วรรณศักดิ์พิจิต บุญเสริม, “การวิเคราะห์วรรณกรรมท้าวรุ่งหรือเจือง” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2532, หน้า 26.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 26-27.

เจ้าเลียบโลก เดิมที่เป็นผลงานของนักปราชญ์ชาวล้านนา แต่มีเนื้อหาบางตอนกล่าวถึงเหตุการณ์ และการเสด็จของพระพุทธเจ้าในอาณาจักรล้านช้าง รวมทั้งประวัติของบ้านเมืองต่าง ๆ เอาไว้ด้วย ฉะนั้นหากจะมองในแง่ความเกี่ยวเนื่องและการผสมผสานกันแล้วคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกก็เหมือนกับเรื่องทำรุ่ง หรือ เจือง แม้ว่าเหตุการณ์ของเรื่องนั้นจะเกิดที่เมืองพวน (ไทเห่ล้าเจือง) แต่พื้นเพของรุ่งหรือเจืองก็อยู่ในล้านนา และในทางกลับกันคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกที่แต่งขึ้นในล้านนา ก็มีเนื้อหาหลายตอนกล่าวถึงเรื่องในล้านช้างเอาไว้ และฉบับที่แต่งขึ้นในล้านช้างก็มี เนื้อหาก่อถึง เหตุการณ์ในล้านนาเหมือนกัน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกฉบับล้านนา และฉบับล้านช้าง มีเค้าโครงอันเดียวกันหรือคัดลอกเอามาจากที่เดียวกัน แล้วไปเสริมแต่งเหตุการณ์บ้านเมืองและวัฒนธรรม ประเพณี ที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติตนเองเข้าไป สิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอันเคยมีมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่สิ่งที่น่าสนใจมากไปกว่านั้นคือเรื่องภูมิปัญญาที่สร้างสมมาและอิทธิพลของ มันที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การเลือกเอาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกมาเป็นประเด็นศึกษาวิจัยทางปรัชญาด้วยเหตุผลที่ว่าคัมภีร์เรื่องนี้มีเนื้อหาครอบคลุมหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวิถีชีวิตและอิทธิพลทางแนวความคิดที่ชาวบ้านได้รับ ด้านการเมือง การปกครอง และยังมีศาสตร์อื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงตั้งความหวังเอาไว้ว่าการศึกษาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกนี้จะให้ความรู้ ในหลายๆ ด้านที่เป็นประโยชน์ ให้ข้อคิดและความรู้ลึกซึ้งที่ดีและให้ความสำเร็จผลในหน้าที่การงาน

2.2 ความเป็นมาของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเป็นหนังสือตำนานทางพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการเสด็จของพระพุทธเจ้าตามสถานที่ต่าง ๆ ในเขตอาณาจักรหงสาวดี(พม่า) ล้านนา(ไทย) ล้านช้าง(ลาว) เพื่อเทศนาสั่งสอนมนุษย์ สัตว์ และเหล่าเทพทั้งหลายที่อยู่ในอาณาบริเวณนี้ให้ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรม คำสอนของพระองค์

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกได้กล่าวถึงประวัติและความเป็นมาของการประดิษฐานรอยพระพุทธบาท การประทานพระเกศาธาตุ การทรงพยากรณ์อนาคตกาลของสถานที่ในแต่ละแห่งที่พระองค์เสด็จไป คำพยากรณ์เหล่านั้นได้เป็นที่มาของชื่อวัด ชื่อบ้าน ชื่อเมือง แม่น้ำ ภูเขาในอาณาบริเวณนี้ด้วย เช่น ที่มาของชื่อเมืองเชียงใหม่มาจากคำทำนายของพระพุทธองค์ ว่า “...ต่อไปภายหน้าสถานที่ที่นี้จักเป็นที่ที่มีกษัตริย์มหาศาล เพราะสถานที่นี้ จีมน้ำลึกจากเพศนักบวชแบบเดิม อันไม่เรียบร้อยแล้วขอบวชเป็นเอหิภิกขุใหม่เช่นนี้ สถานที่นี้จักเป็นเมืองชื่อว่า อภินวนคร คือ

เวียงเชียงใหม่”³

การแต่งคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเดิมที่นับบรรดาปราชญ์และนักบวชได้จารึกเอาไว้ในใบลานเป็นอักษรโบราณ โดยมีการคัดลอกต่อ ๆ กันไป ดังเนื้อความในตอนท้ายของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกได้เขียนไว้ว่า “ท่านมหาสามีธรรมรสได้ไปเขียนลอกเอามาแต่เมืองลังกาทวีป แล้วกลับมาสู่เมืองหงสาวดี จากนั้นท่านก็ลงไปไหว้รอยพระบาทในเมืองหงสาวดี เมืองลือ เมืองมอญ และเมืองหริภุญชัยนคร จนมาถึงคอยเก็งคำ เมืองหอด ท่านพระมหาโพธิสมการได้ทราบข่าวจึงเข้าไปสำนักพระมหาเถร มอญองค์นั้น แล้วขอลอกเขียนเอาตำนานพระบาทพระธาตุเรื่องนี้ไว้ ในปี จ.ศ. 885 (พ.ศ. 2066) ต่อจากนั้นท่านมหาเถรธรรมาจารย์ คัดลอกเอาในปี จ.ศ. 890 ต่อจากนั้นพระมหาสามีเชตวันได้คัดลอกอีกในปี จ.ศ. 891 ในตำนานได้กล่าวถึงการคัดลอกต่อ ๆ กันมาของท่านนักบวชจากวัดต่าง ๆ และอุบาสกเป็นทอด ๆ มา... จากนั้นมาจนมีกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าชินวังสมหาราช เสวยราชสมบัติในมหารัฐนครคือเมืองหลวง ได้คัดลอกเอาในปี จ.ศ. 1162”⁴

จากเนื้อความที่กล่าวมานี้ ได้แสดงให้เห็นว่าคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเป็นคัมภีร์สำคัญเล่มหนึ่ง จึงได้มีการคัดลอกกันมาหลายต่อหลายครั้งสืบทอดกันต่อมาจนถึงยุคปัจจุบัน

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกฉบับที่เหลืออยู่ในปัจจุบันเป็นทั้งอักษรลาวโบราณและอักษรไทยโบราณที่จารึกด้วยมืออาจมีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย เพราะการจารึกคัดลอกนั้นบางอย่างอาจขาดหายไป และบางอย่างผู้จารึกก็ตั้งใจเสริมเข้าอีก ย่อมเป็นการยากที่จะรู้ว่าข้อความใดเป็นข้อความที่เสริมใหม่และข้อความใดมีการขาดหายไปอย่างไร

ฉะนั้นเพื่อช่วยให้มีแนวทางในการวินิจฉัยให้ได้ดีขึ้น ผู้วิจัยจึงได้นำเอาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกหลาย ๆ ฉบับมาเปรียบเทียบกัน เช่น ฉบับเป็นอักษรโบราณของลาว จากหอสมุดแห่งชาติลาว ฉบับอักษรโบราณล้านนา จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับที่ปริวรรตเป็นอักษรไทย ตำนวนอีสานของมหาสีลา วิรวงศ์ พ.ศ. 2486 และฉบับที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง ปริวรรตเป็นภาษาไทยพิมพ์ออกแจกให้แก่พุทธบริษัท พ.ศ. 2541

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกทุก ๆ ฉบับ ไม่ว่าจะเป็นใบลานที่เก่าแก่หรือฉบับที่แปลมาเป็นภาษาไทยแล้วพิมพ์ใหม่ก็ตาม ล้วนแต่ไม่ได้ระบุชื่อของผู้แต่งและปีที่แต่งเอาไว้ ได้พบว่ามีเพียงบางฉบับผู้คัดลอกได้เขียนชื่อตัวเองลงไป ในนามของผู้คัดลอกเท่านั้น

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาตามเนื้อหาของคัมภีร์ให้ดีแล้ว ก็พอมองเห็นร่องรอยบางอย่างที่ทำให้เราเข้าใจความเป็นมาของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกมากขึ้น เช่น ช่วงเวลาในการแต่งและวัตถุประสงค์ของการแต่ง

³ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 10 หน้า 26.

⁴ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ผูก 11 หน้า 151-153.

2.2.1 ประวัติการแต่งคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ถึงแม้หลักฐานจะไม่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกแต่งขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด และผู้ใดเป็นคนแต่งก็ตาม แต่หากพิจารณาตามสถานการณ์และเหตุการณ์บางอย่างที่ปรากฏใน คัมภีร์ โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และการเมืองแล้ว จึงคาดการณได้ว่า คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกน่าจะแต่งขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2088-2114) ทรงปกครองอาณาจักรล้านนาและต่อมาเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรล้านช้าง หรือจากนั้นมาไม่นาน เหตุผลที่ทำให้เชื่อว่าคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกแต่งขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ก็เพราะว่า คัมภีร์ได้กล่าวถึงพระนามและเรื่องราวของกษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรล้านนาลำดับมาแต่พระเจ้ามังรายจนถึงพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เป็นองค์สุดท้าย ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ว่าคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกแต่งขึ้นในช่วงที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงปกครองนครเชียงใหม่ หรืออาจจะหลังจากนั้นมาอีกไม่นาน

ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า “...จนกระทั่งถึงพระยาองค์หนึ่งได้เสวยราชในเมืองเชียงรายได้ผู้ขอพระราชธิดาของพระยาเมืองอาฬวี่ พระนามว่า ท้าวรุ่งแก่นชายมาเป็นพระราชเทวี ต่อมาก็ประสูติพระราชโอรสองค์หนึ่ง ทรงขนานนามว่า มังรายกุมาร เมื่อมังรายกุมารจำเริญวัยขึ้น ก็ได้เสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดาในเมืองเชียงราย พระเจ้ามังรายทรงมีพระทัยเต็มไปด้วยโลกคณหา ยกทัพไปรบรบแย่งชิงเอาบ้านเมืองอื่นทุกเดือนทุกปี ตอนสุดท้ายทรงยกกรีธาทัพไปรบรบแย่งชิงเอาเมืองหริภุญชัยนคร ต่อมาก็ทรงพาเสนาอำมาตย์มาสร้างเวียงใหม่ขึ้นในที่ใกล้ดอยสุเทพ ปรากฏชื่อว่า อภินวนคร คือเมืองเชียงใหม่ ...พระเจ้ามังรายมีพระชนมายุได้ 80 พรรษา ก็เสด็จสวรรคต พระยาไชยสงคราม พระราชโอรสเสวยราชสมบัติสืบต่อมาหมดไป 4-5 ช่วงกษัตริย์ จนมาถึงพระเจ้ากือนาพระองค์ทรงเสวยราชสมบัติอยู่นาน จนมีพระชนม์ได้ 80 ปี ก็เสด็จสวรรคต ราชบุตรและราชนัดดา ก็เสวยราชสืบกันมาจนถึงพระยาลานนา เมื่อพระยาลานนาสวรรคตแล้ว มีการสืบราชสมบัติตามลำดับจนถึงพระยาองค์หนึ่งไม่มีราชโอรสที่จะเสวยราชสมบัติสืบแทนจึงพร้อมใจกันไปทูลอัญเชิญเจ้าราชบุตรเมืองล้านช้าง ทรงพระนามว่าเจ้าอุปโย (ไชยเชษฐาธิราช) มาเสวยราชสมบัติสืบขัดคิวงค์ต่อไป พระองค์มาเสวยเมืองเชียงใหม่”⁵

จากข้อความดังกล่าวนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกน่าจะแต่งขึ้นในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช คือระหว่าง พ.ศ. 2088-2114 หรือหลังจากนั้นมาอีกไม่นาน

ในฉบับที่วัดพระธาตุศรีจอมทองพิมพ์ออกเผยแพร่ได้เขียนไว้ว่า “ประมาณ พ.ศ. 2100-2101 อันเป็นปีที่เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ประชาชนถูกขับดันไปเป็นเชลยถึงหงสาวดี การเขียนตำนานโดยเฉพาะผูก 11 นี้ คงจะจบลงในเวลานั้นคือ ประมาณ พ.ศ. 2101 พุทธตำนาน

⁵ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 13 หน้า 12.

หรือพระเจ้าเลียบโลก หรือพุทธจารีตที่กำลังแปลอยู่นี้ ส่วนมากมีด้วยกัน 10 ผูก ที่มี 11 ผูกมีเป็นจำนวนน้อย เข้าใจว่าเป็นการบันทึกเพิ่มเติม กล่าวถึงเหตุการณ์บ้านเมืองไม่ได้เกี่ยวกับพระธาตุหรือพระบาทอะไรเลย ...ที่ว่ามันนี้เป็นความเห็นของผู้แปลเท่านั้น”⁶

นี่ก็เป็นอีกความเห็นหนึ่งที่ว่าคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกน่าจะแต่งในสมัยที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ครองเมือง

แต่อีกนัยหนึ่ง หากพิจารณาตามวิทยานิพนธ์ของ กตัญญู ชูชื่น ที่เขียนว่า “ตำนานพระเจ้าเลียบโลกหรือพุทธตำนาน ได้ปรากฏมีฉบับโบราณขึ้นทางอาณาจักรล้านช้างหรือประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาวนับแต่พระเพทกุลเถระ เดินทางนำพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนา 60 ผูก ขึ้นไปราว พ.ศ. 2058 เป็นครั้งที่ 1 และจากเรื่องราวในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวถึงพระอุปฮาดล้านช้าง หรือพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งเป็นพระราชนัดดาพระเมืองเกษเกล้าที่ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ต่อจากพระนางเจ้าจิริประภาได้เสด็จกลับล้านช้างพร้อมกับนำเอาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไปด้วยเป็นอันมาก ราว พ.ศ. 2091 เป็นครั้งที่ 2 ถ้าจะวิเคราะห์ตามสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองเรื่องตำนานพระเจ้าเลียบโลกหรือพุทธตำนานควรจะได้มีการแต่งขึ้นในช่วงรัชสมัยพระเจ้ากือนาถึงรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน แห่งอาณาจักรล้านนา (พ.ศ. 1899-1985)”⁷

แต่เมื่อพิจารณาตามข้อเท็จจริงจากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกที่ได้ลำดับเจ้าครองนครเชียงใหม่องค์ต่าง ๆ นับแต่พระเจ้ามังราย จนมาถึงรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2088-พ.ศ. 2114) ก็แสดงว่าเรื่องราวที่ได้บันทึกในคัมภีร์ได้ระบุเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2100-2101 อันเป็นปีที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ครองนครเชียงใหม่ด้วย แล้วเหตุใดเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2100-2101 จึงมีการแต่งไว้ล่วงหน้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 1899-1985 และอีกประการหนึ่งเรื่องที่ยกกล่าวว่า ได้มีการนำพระคัมภีร์จากเชียงใหม่ไปล้านช้างถึง 2 ครั้งนั้น ก็ไม่ได้ระบุว่ามิคัมภีร์อะไรบ้าง จึงสันนิษฐานว่าพระเจ้าเลียบโลกอาจแต่งขึ้นมาที่หลังแล้วนำไปสู่อาณาจักรล้านช้างก็น่าจะเป็นไปได้

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อีกเรื่องหนึ่งที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานที่ว่า คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกน่าจะแต่งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2088-2114 นั่นก็คือเรื่องที่ยกกล่าวว่า “จนกระทั่งถึงปีเกิดได้ จุลศักราช 931 อายุพระพุทธศาสนาล่วงไปได้ 2112 พรรษา มีกษัตริย์องค์หนึ่ง พระนามว่า ฟ้ามหาธา เสดยราชย์ในเมืองหงสาวดีนคร ได้ยกจตุรงคเสนาโยธาไปรบเอาเมืองโยชยาและเมืองล้านช้าง”⁸

⁶ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ผูก 11 หน้า 149.

⁷ กตัญญู ชูชื่น, “พระเจ้าเลียบโลกฉบับล้านนา” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร 2525, หน้า 12.

⁸ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ผูก 2 หน้า 27.

จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เช่นนี้ยังทำให้คำสันนิษฐานที่ว่า คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก น่าจะแต่งในช่วง พ.ศ. 2088-2114 มีน้ำหนักมากขึ้น เพราะช่วงนั้นพม่ากำลังทำสงครามรบกับ ล้านช้างและอยุธยา พม่าจึงยกกองทัพผ่านหัวเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนาไป

ส่วนจะมีการสงสัยว่าเป็นการแต่งเสริมในภายหลังนั้นคงไม่ใช่ เพราะเหตุการณ์นี้ได้ ปรากฏอยู่ในผูกคั่น ๆ ของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

แต่น่าสังเกตก็คือชื่อผู้ครองเมืองหงสาวดีผู้เป็นแม่ทัพพม่า ทำไมชื่อว่า ฟ้ามหารา แทนที่จะเป็นบุเรงนอง

ฉะนั้นคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกจึงไม่ได้แต่งขึ้นในช่วง พ.ศ. 1899-1985 จากเหตุผลและ ข้อมูลบางอย่างที่กล่าวมาจึงสันนิษฐานว่า คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกน่าจะแต่งขึ้นในยุคสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช คือ (พ.ศ. 2088-2114) หรือหลังจากนั้น

เนื่องจากคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเป็นตำนานทางพระพุทธศาสนามีเนื้อหาเกี่ยวพันกับเรื่องศีลธรรมเป็นส่วนใหญ่ และวัตถุประสงค์ของการแต่งก็เพื่อบันทึกเรื่องราวทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ถูกต้องชัดเจนแก่ผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้และเลื่อมใสใฝ่ปฏิบัติตนให้อยู่ในหลักศีลธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นผู้แต่งคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกยังมุ่งเพื่อส่งเสริมให้ชนชาติในบริเวณนี้มีความเลื่อมใสในแก้ว 3 ประการ (รัตนตรัย) และยึดถือเอาธรรมะเป็นที่พึ่งทางใจ ละเว้น การทำบาป และให้สามัคคีปองคองกันเป็นที่ตั้ง

2.2.2 ความแพร่หลายของเรื่อง และประวัติการชำระคัมภีร์

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเป็นคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่มีแพร่หลายทั่วไปในจังหวัดต่าง ๆ ในอดีตเคยเป็นอาณาจักรล้านนาและล้านช้าง โดยเฉพาะฉบับที่เป็นใบลานซึ่งได้มีการจารึกคัดลอกสืบต่อกันมาที่หลงเหลืออยู่ตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ (ประเทศไทย) และแขวงหลวงพระบาง (ประเทศลาว) ตามข้อมูลจากสถาบันวิจัยสังคมของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโครงการสำรวจใบลานของลาวที่ได้ทำการขึ้นบัญชีไว้มีฉบับต่าง ๆ ดังนี้

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดภูคำ จังหวัดเชียงใหม่

พุทธตำนาน ฉบับวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่

พุทธตำนาน ฉบับวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับที่ 2

พุทธตำนาน ฉบับวัดดอกเอื้อง จังหวัดเชียงใหม่

พุทธตำนาน ฉบับวัดสันป่าข่อย จังหวัดเชียงใหม่

พุทธตำนาน ฉบับวัดเมืองงัว จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานพุทธเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดคอยปิ่น จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดโพธิ์หิน แขวงหลวงพระบาง

ตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดใหม่สุวรรณภูมิราม แขวงหลวงพระบาง (มี 3 ฉบับ)

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดหมื่นนาหม แขวงหลวงพระบาง (มี 2 ฉบับ)

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดโคกาคูณวิเศษ แขวงหลวงพระบาง (มี 2 ฉบับ)

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพันหลวง แขวงหลวงพระบาง (มี 2 ฉบับ)

ส่วนฉบับที่เหลืออยู่ตามวัดและจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทย รวมทั้งในแขวงต่างๆ ของประเทศลาวก็มีปรากฏอยู่ แต่ไม่ครบผูกหรืออาจมีที่หลงการสำรวจก็ได้

การชำระหรือตรวจสอบความถูกต้อง และรวบรวมมาไว้โดยการแปลคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกนั้น จากหลักฐานได้มีการชำระหรือแปลมาแล้วสองครั้งคือ มหาสีลา วิจารณ์ ได้ชำระเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2486 เป็นสำนวนอีสาน ซึ่งจัดพิมพ์ลงในใบลานเป็นจำนวน 18 ผูก โดยสำนักพิมพ์ ศ.ธรรมภักดี (การแบ่งเป็นหลายผูกก็เพื่อให้เหมาะสมสำหรับเวลาของการเทศนาแต่ละครั้ง) ต่อมาได้มีการชำระอีกในปี พ.ศ. 2518 โดย สิงหะ วัณณะสัย จากฉบับที่เป็นสำนวนล้านนา แต่ไม่ได้มีการพิมพ์เผยแพร่ ต่อมาทางวัดพระธาตุศรีจอมทองได้พิมพ์แจกจ่ายใน พ.ศ. 2541 แต่ไม่ได้บอกว่าเป็นผู้ชำระ แต่เมื่อเอาฉบับพิมพ์คัดของสิงหะ วัณณะสัย มาเทียบกับฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทองแล้ว พบว่าเหมือนกันมากจึงสันนิษฐานว่าคงเป็นการพิมพ์จากฉบับที่สิงหะ วัณณะสัย ชำระเอาไว้แน่นอน

2.3 ลักษณะของคำประพันธ์

คำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกผู้แต่งใช้ภาษาร้อยแก้ว สำนวนเทศนาโวหารเป็นหลัก เว้นเสียแต่ผู้ที่ 12 ที่มีการเขียนเป็นแบบร้อยกรอง (คำกลอน) แทรกบ้างเช่น

“ม้ากินหญ้า ด้วยวัว

คนทั้งหลายที่อุบถักหัว หุ้มหน้า

มีอุบลล้ำ ปกติ

ถืออุบลล้ำ ค้ำดาบ

แบกจ้าวพราบแทงไม้ ร้อนา

คนถือหุรา นำหน้า

พ่อค้ามักสืบ คำโจร

ผีโงะบินวน อากาศ

นักปราชญ์รู้ ครอบบุญ”⁹ ดังนี้เป็นต้น

⁹ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 12 หน้า 29.

ข้อความขึ้นต้นของผูกหรือแต่ละเรื่องที่กล่าวในคัมภีร์จะขึ้นต้นด้วยคำภาษาบาลีมีลักษณะเป็นบทไหว้พระรัตนตรัยแล้วจึงกล่าวขยายความภาษาบาลีเหล่านั้น การใช้ภาษาบาลีเป็นเพียงแต่เป็นต้นเค้าเท่านั้น หมายถึงว่าผู้แต่งไม่ได้ใช้ภาษาบาลีหมดทั้งเรื่อง เพียงแต่ใช้ในส่วนขึ้นต้นของเรื่องเป็นการกล่าวนำเรื่องที่จะพูดถึงและบางตอนที่เป็นบทไหว้ครูหรือบางตอนที่เน้นถึงว่ามีความสำคัญพิเศษก็เป็นบาลี

ตั้งข้อความตอนต้น ผูกที่ 1 ฉบับ หอสมุดแห่งชาติของลาว

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมุทฺทสฺส

มหาการุณิกโก นาโถ หิตาย สัพฺปปาณีนํ

ปุเรตฺวา ปารมี สพฺพา ปตุโต สมฺโพธิมุตฺตมํ

สาธโว ครุสัปปริสาทั้งหลาย มหาคารุณิกโก นาโถ อันว่า พระพุทธเจ้าแห่งเรา ตนประกอบด้วยมหากรุณาแก่สัตว์ทั้งหลาย ปุเรตวา พำเพ็ญ แล้วยังบารมีธรรม 30 ทศ กับทั้งมหาบริจาต 5 ประการ และจริยา 3 ประการ เสี่ยงกาละอันนานประมาณว่าได้ 20 อสงไขยปายแสนมหากัปป์ หิตาย เพื่อให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ สัพฺปปาณีนํ แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งมวลแล¹⁰

ส่วนเนื้อหาในตอนต่อไป จะเป็นการกล่าวถึงประวัติและพระคุณอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าผู้มาประกาศคำสอนแก่โลกด้วยความกรุณาอย่างยิ่ง

ตัวอย่างการใช้ภาษาบาลีเป็นคำสวดมนต์ไหว้สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และเสวยวิมุตติสุข 7 สัปดาห์ “ขสฺส มุเล นิสฺสินโน โส ปตุโต สมฺโพธิมุตฺตมํ นมามิ สิริสา โพธิ ชินสุตฺตมนนฺตรํ ปฐมํ สุตฺตาหํ ภควา ยตฺตภูตฺติโต ปลฺลุลกํ เปกฺขาโต มหาโพธิ อพฺภนฺตเร เกเนตฺตํ นมามิ อนิมฺมิสสํ ฯ วิสฺสุทฺถเวว โพธิมหาฐานา โพธิมนนฺตรํ ปุพฺพปจฺฉิมคฺคา ยามํ นมามิ จงฺกมวฺรํ โกฏฺถิยํ ยตฺตชิโน จินฺตลํ คมฺภีรํ มหาโพธิ อพฺภนฺตเร พุชฺชเยน นมามิ รตนนรํ ฯ ปจฺฉิมํ ยสฺส มุลมฺหิ นมามิ อชปาลกํ ฯ มหาฐานา อพฺภนฺตเร ปุพฺเพ อชปาลเณ นิสฺสเยยฺย อาคณฺเณยฺย จ มหาโพธิ ทฺวาทสรตณฺมเรณ อพฺภนฺตเร ฐานมฺหิ นมามิ มุจฺฉลินทกํ ฯ ทกฺขิณเณ โพธิมุลโต ราชายตนพฺยุชฺชฐานกํ วิสพฺภนฺตฐานมฺหิ นมามิ สุตฺตลลยํ” ดังนี้ เป็นคำบาลีไหว้มหาสถานทั้ง 7 แห่ง¹¹

ตัวอย่างการประพันธ์ใช้ภาษาบาลีสลับคำดำเนินเรื่องในส่วนที่เป็นคำทำนายถึงเหตุการณ์บ้านเมืองที่ถือว่าเป็นการเทศนาของพระพุทธเจ้า

ดูรามหาราช ภูตถาคคจกเทศนายังคุณและโทษ อันมีในศาสนาทั้งมวลแก่ท่านบัดนี้แล

“ปฐมเม วสฺสสทฺสเส ปุณฺณํ อปฺปํ วา พหุํ วา เชน เกณจิ สุกตํ วิปฺปสนฺนเนน เจตสา

¹⁰ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 1 หน้า 1.

¹¹ สีลา วีระวงศ์, พระเจ้าเลียบโลกฉบับสำนวนภาคอีสาน (กรุงเทพฯ : ศ.ธรรมกิตติ, 2486), ผูก 4

โกฏิสดสหัสสผล ลกติ ทายโก ดูรามหาราช คนทั้งหลายฝูงใด มาจะทำบุญ ให้ทาน อักขาสิล เมตตา ภาวนา ในวิสาขพันธ์ที่คั่นนั้น จักมีผลานิสงส์ได้แสนโกฏิแล... จตุตถะ วสุสสหัสเส กคฺ ปุณฺณํ พุทฺธํ เทยฺยธมฺมํ สุตฺตํ อสฺสํ สหสฺสํ ผลํ ลกติ ทายโก ดูรามหาราช คนทั้งหลายมาจะทำบุญ แม่นมากก็ดี ในวิสาขพันธ์ที่คั่นนั้น ไทยวัตถุทานก็บริสุทธิ จิตใจก็บ่เชื่อ เลื่อมใส ก็จักได้อานิสงส์ พันหนึ่งแล... ปุณฺณเม วสุสสหัสเส ปุบฺผุชา วณฺทมามา กคฺจิตฺตปฺสาเท อปฺปคผลํ ลกติ ทายโก ดูรามหาราช คนทั้งหลายมาจะทำบุญ ไหว่นบวชาให้ทานน้อยมากก็ดี จิตบ่เลื่อมใสหลายในพัน วิสาขพันธ์ที่คั่นนั้น จักได้อานิสงส์น้อยแต่ท้าวได้นั้นชะแล”¹²

อีกประการหนึ่ง การใช้ภาษาบาลีเป็นระยะ ๆ นี้ ผู้วิจัยคาดว่าผู้แต่งอาจใช้ในส่วนของการขึ้นต้นและส่วนท้ายของแต่ละยุค เมื่อมีการคัดลอกกันต่อ ๆ ไปจำนวนยุคก็ไม่เท่ากัน แต่ยังคงมีเนื้อหาและมีขนาดเรื่องเท่ากัน ส่วนที่ต่างกันก็คือเป็นไปไม่ได้ที่แต่ละฉบับจะเริ่มต้นด้วยคำภาษาบาลีและลงท้ายด้วยคำภาษาบาลีได้แบบเดียวกันหมด

นอกจากนี้ภาษาที่ใช้เขียนคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกผู้แต่งจะมักใช้คำว่า “ดูรา อันว่า” เพื่อขึ้นต้นคำพูด และใช้คำว่า “แล ชะแล เทญ” ในตอนท้ายคำพูดหรือประโยค ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของการแต่งตำนานชาดก จึงเห็นว่าคำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งส่วนมากใช้แบบร้อยแก้วสำนวนเทศนาโวหารเป็นหลัก และมีการแทรกภาษาบาลีเข้าในบางส่วนด้วย เนื่องจากเป็นคัมภีร์ทางศาสนาผู้แต่งจึงเลือกสันคำพูดที่มีลักษณะเคร่งขม และไม่มีการใช้สำนวนเหลือเพื่อ สำนวนตลก เพื่อให้ความสนุกสนานแก่ผู้อ่านเหมือนดังวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ

2.4 เนื้อเรื่องย่อของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ความย่อผู้ที่ 1

คัมภีร์ได้เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระพุทธเจ้า นามว่า โคตมะ นับตั้งแต่สมัยที่พระองค์เกิดมาเป็น มาตุราภมาณะ ผู้มีความเพียรพยายามพมารถาว่ายนน้ำข้ามมหาสมุทร จนพ้นจากฝูงสัตว์ร้ายทั้งหลายแล้วอุปัฏฐากมารดาด้วยจิตปรารถนาเป็นพระสัพพัญญูเจ้า ต่อมาพระองค์ได้บำเพ็ญบารมีทุกๆ ชาติ จนบารมีเต็มมาถึงชาติสุดท้ายก็เกิดเป็นพระสิทธัตถะ ได้เสด็จบรรพชาจนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จออกเทศนาสั่งสอนประชาชนในชมพูทวีปและทวีปอื่น ๆ ทรงประทานเภสัชธาตุ ประดิษฐานรอยพระบาท และทำนายอนาคตกาลของสถานที่ต่าง ๆ ตามลำดับ

เริ่มออกจากเมืองพาราณสีไปถึงเมืองที เมืองหริภุชยะ ประทับรอยพระบาทแล้วเสด็จ ถึง

¹² เรื่องเดียวกัน, ผูก 17 หน้า ก-ข.

ทำห้วเกวียน เลียบฝั่งแม่น้ำระมิงไปถึงสถานที่หนึ่ง เทวดานำผลสมอมาวถวายพระองค์ ๆ เสร็จแล้ว ทำนายว่าที่ตรงนี้ต่อไปจะเป็นนครใหญ่แห่งหนึ่งชื่อว่า “หริภุญชัยนคร” จากนั้นเสด็จถึงอุจบุรพต แล้วพระองค์ทำนายว่า “ภายหน้าจะมีพระเถรรูปหนึ่งไปนำเอาธาตุของกุกกาคมาจากลังกา และจะประดิษฐานไว้ที่บุปผอาราม”

ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จจากอุจบุรพตไปสงรงน้ำสบสา (ปากแม่น้ำสา) ต่อไปเสด็จถึงต้นยางต้นหนึ่ง มีหมอกปกคลุมหนาทึบ เข้าดูร่วมยางต้นนั้น แล้วทำนายว่า “เมื่อไม้ยางต้นนี้ตายแล้วไม้ศรีมหาโพธิ์จะเกิดแทนแล้วที่นี้จะได้ชื่อว่า “ยางหมอก” จากนั้นพระองค์เสด็จเลียบฝั่งแม่น้ำระมิง หยุดตามสถานที่ต่าง ๆ แล้วทรงประทับและแสดงเทศนา พร้อมทั้งประทับรอยพระบาท ประทานเภสัชธาตุให้มนุษย์เทวดาและยักษ์ นาค ได้กราบไหว้บูชาและทำนายอนาคตบ้านเมืองไว้

จากนั้นพระองค์ก็เสด็จไปเมืองลืออาณาจักรสิบสองปันนา ทำนายว่า “เมืองนี้ต่อไปจะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุคือมิดโกนพระเกศาของพระองค์ พระพุทธศาสนาจะรุ่งเรืองภายภาคหน้า” เสด็จต่อไปยังอุตรปัญจาละนครที่พระองค์ได้เคยเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ “มโหสถบัณฑิต” แล้วเสด็จไปเมืองวิเทหะ (หนองแส) พระยาวิเทหะนำเอาอาหารและสิ่งของ ยกขึ้นบรรทุกบนห้วช้างเพื่อนำไปถวายพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าเห็นถือเป็นอันประมาทและไม่เพิงใจจึงทำนายว่า “เมืองนี้ต่อไปจะไม่มีช้างอีก และที่นี้จะเป็นที่ประดิษฐานพระเจี๊ว พระพุทธศาสนาจะรุ่งเรืองมาก”

จากนั้นพระองค์เสด็จกลับกรุงโกสัมพีชำระพระองค์ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา โดยมี นาคตัวหนึ่งออกมากกราบไหว้ พระองค์ประทับรอยพระบาทบนหินก้อนหนึ่ง จากนั้นเสด็จเสวยภัตตาหารพร้อมด้วยพระอรหันต์ 500 รูป ณ คอยวการบรรพตใกล้แม่น้ำพยัคฆนที อันเป็นแดนรอยต่อของเมืองโกสัมพี เมืองหริภุญชัย และเมืองแพรวหลวง(จีน) พระองค์ประทับนั่งเสวยภัตตาหารเหนือหินก้อนหนึ่ง แล้วประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาทพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ แล้วทรงทำนายว่า “ต่อไปประมาณ 2,000 ปี รอยพระบาทจักปรากฏแก่คนทั้งหลาย ภายหน้าเทวดาชื่อธรรมดีจะเอาธาตุพระองค์มาไว้บนหินก้อนนี้ และจะมีเทวดา 5 องค์อยู่รักษา ณ ที่นี้ พระอริยมตไตรยเจ้าจักมาฉันข้าว แล้วไว้รอยพระบาทซ้ำ 4 รอยเดิม”

หลังจากพระพุทธเจ้านิพพานไปแล้วได้ 2,000 ปี มีนายพรานผู้หนึ่งค้นพบรอยพระพุทธรบาทบนคอยรังรุ้ง กาลต่อมาพระเจ้ามังรายมหาราชได้ทราบ พระองค์พร้อมกับบริวารไปกราบไหว้และทะนุบำรุงรอยพระบาทบนคอยรังรุ้ง กาลต่อมาปรากฏว่าไม่มีมนุษย์อนูรักษ จึงเลื่อมลงตามกาลเวลา

ใจความในตอนต่อไปได้กล่าวถึงพระบรมธาตุในเขตเมืองฝางคือ คอยผาพะยู ที่ซึ่งพระองค์ทรงประทานเภสัชธาตุแก่อานนท์มาประดิษฐานไว้เป็นที่กราบไหว้บูชาแก่มนุษย์และเทวดาเสร็จแล้วพระพุทธเจ้าก็เสด็จไปสู่วัดเชตวัน แล้วไปสู่เมืองกุสินารา

ความย่อผูกที่ 2

คัมภีร์ได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเสด็จออกโปรดสัตว์มาจนถึงค่านางจงง รับภัตตาหารจากชาวลัวะ 2 สามิกรรยา จึงประทับรอยพระบาทไว้ และทำนายว่า “เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว พระอรหันต์ 5 องค์จะนำเอาพระบรมธาตุมาบรรจุ ณ ที่นี้”

พระพุทธเจ้าพร้อมกับพระสงฆ์สาวกเสด็จออกไปสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลายตามลำดับนิคมราชธานี จนถึงสถานที่หนึ่งซึ่งควรตั้งเจดีย์ไว้เป็นศาสนาสักขี จึงทำนายว่า “เมื่อพระองค์นิพพานไปแล้ว 218 ปี จะมีพระเจ้าอโศกมหาราช สถาปนาพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองในเมืองปาฏลิบุตรแล้วเผยแผ่ศาสนาออกไปทั่วชมพูทวีป จะมาก่อเจดีย์ 5 หลังเพื่อบรรจุพระเกศาธาตุ 5 เส้น ที่พระองค์ประทานให้” พระเจดีย์หลังที่หนึ่งจะจมลงในแผ่นดินเมื่อครบรอบ 1,000 ปี จนถึงวัน 5,000 วัสสา เจดีย์หลังที่ 5 จึงจะจมลง เจดีย์แต่ละหลังที่จมลงจึงเป็นนิมิตหมายแห่งอายุของพุทธศาสนาที่ล่วงพ้นไป ความได้กล่าวไว้ในระหว่าง พ.ศ. 2080* มีนักปราชญ์ในกองทัพของหงสาวดียกทัพไปรบเมืองอโยธยาและล้านช้าง ในระหว่างทางได้พบเรื่องราวที่จารึกเอาไว้ จึงได้บอกกล่าวแก่คนทั้งหลายให้รู้อายุกาลของพุทธศาสนาตามนิมิตหมายของเจดีย์ทั้ง 5 หลัง

ความต่อไปได้กล่าวถึงประวัติการประดิษฐานพระเกศาธาตุบนคอยสิงคุดตระในเขตเมืองหงสาวดีดังนี้ มีพ่อค้าสองพี่น้องคือ คุปัสสะและภักติกะ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ประทานเกศาธาตุ 8 องค์ เพื่อนำไปประดิษฐานบนคอยสิงคุดตระบรรพตในเมืองอุปลนคร (หงสาวดี) แต่ระหว่างทางกษัตริย์เมืองเชตุครนครได้แบ่งพระธาตุไป 2 องค์ และต่อจากนั้นถูกพญานาคขโมยไปอีกสององค์ เหลือไปถึงพระยาอุปลนครเพียงสี่องค์ พระเกศาธาตุทำปาฏิหาริย์กลายเป็น 8 องค์เหมือนเดิม ความได้กล่าวถึงพระราชพิธีในการเตรียมการและการค้นหาที่ ๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทุก ๆ องค์เคยมาประดิษฐานพระธาตุไว้บนคอยสิงคุดตระบรรพต พวกมนุษย์ เทวดา พระอินทร์ พระพรหมจึงได้พากันมาสืบสาวหาที่ ๆ จะประดิษฐานพระเกศาธาตุทั้ง 8 องค์ ตามคำสั่งของพระพุทธเจ้า

ความย่อผูกที่ 3

กล่าวถึงการก่อเจดีย์สถาปนา ณ สิงคุดตระบรรพตอย่างประณีตงดงามและก่อสร้างต่อเติมในภายหลังอีกหลายครั้งรุ่งเรืองเป็นที่อัศจรรย์มาก จากนั้นได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดสัตว์ยังที่ต่าง ๆ จนถึงเมืองสุวรรณภูมิ เมืองจำปานคร เมืองทวาราวดี เมืองลาว แล้ว

* ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ว่า ปี พ.ศ. 2112 ฉบับสำนวนอีสานว่าปี พ.ศ. 2108 แต่พิจารณาแล้ว เห็นว่าน่าจะเป็น พ.ศ. 2112 เพราะเป็นช่วงที่พม่ายึดครองเชียงใหม่ได้แล้วยกทัพไปรบกับล้านช้าง และอโยธยา และคัมภีร์ได้บอกว่าเป็นปี จ.ศ. 931 ไร่ด้วย ถ้าเป็น ปี จ.ศ. 931 จะตรงกับปี 2112 พอดี

ขึ้นสู่เมืองเชียงของ ประทานเกศาธาตุและรอยพระบาทตามที่อันควร จนเสด็จถึงเมืองกวางประทาน รอยพระบาทไว้ ก็เสด็จถึงท่าผาคมและเมืองเชียงตุง ประทานเกศาธาตุและประทับรอยพระบาท แก่พญานาคและอารักษ์ แล้วไปประทานรอยพระบาทที่คอยช่องว่าง

จากนั้นเสด็จปราบยักษ์เสนาที่คอยรูปช้างหมอบริมฝั่งแม่น้ำมุนขามีในเมืองอดิกรม ประเทศ ยักษ์คนนี้หยาบซ้ากล้าแข็งแม้พระพุทธเจ้าทั้ง 3 องค์ที่นิพพานไปแล้วก็ทรงสอนมันไม่ได้ เมื่อปราบยักษ์คนนี้ได้ให้ยักษ์สมานณศีล พระองค์ก็ประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาท พระพุทธเจ้าทั้ง 3 องค์ ในภพหน้าเรียกว่า ท่าวังงาม คอยนั้นชื่อว่า "เวการบรรพต" หรือ "คอย พูช้างเมืองสูง" ลำดับจากนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดอารักษ์ในเมืองสูงและทรงประทานรอย พระบาทในถ้ำเขตเมืองสูง แล้วเสด็จประทับรอยพระบาทบนคอยผาซ้อ แล้วเสด็จต่อไปยังคอยปูคำ

เสด็จต่อไปยังคอยมเหยียงคะในเขตเมืองวิเทหะ คอยมเหยียงคะนี้เป็นสถานที่ ๆ วิเศษ มีแม่น้ำไหลผ่านและมีสระน้ำอันเป็นที่อยู่ของสัตว์นา ๆ ชนิด ความได้กล่าวไว้ว่า "เมื่อพระองค์มาถึงที่นี่ พระศรีมณินทเธระได้ถวายข้าวแด่พระพุทธเจ้า เมื่อทรงเสวยแล้วส่วนที่เหลือก็เอาให้สัตว์ทั้งหลาย กินสัตว์ตัวใดกินแล้วจะอายุยืนมาก" และพระพุทธเจ้าทำนายว่า "เมื่อพระตถาคตนิพพานไปแล้วจง เอาธาตุมาประดิษฐานที่นี่ ณ ที่นี้พระพุทธเจ้าที่ล่วงลับไปแล้วนั้นก็ได้เสด็จมาเทศนาทุกองค์" และ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรมโปรดมนุษย์ทั้งหลายที่คอยมเหยียงคะ เมื่อฟังเทศนาแล้วพระยาผู้ครอง เมืองก็สละราชสมบัติ และทรัพย์สินของให้เป็นมहाทานอันยิ่งใหญ่ และเมืองนี้จึงชื่อว่า มเหยียงครฐ ก่อนจะเสด็จจากคอยมเหยียงคะ พระองค์ได้ประทานพระเกศาธาตุ 4 องค์ ประดิษฐานที่คอยมเหยียง คะเพื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วจะเป็นที่ประดิษฐานพระนลาฏธาตุ โดยพระมหาเถระเจ้า 4* รูป เป็นประธาน ถวายต่อมาเมื่อมหาเถระ 4 รูป ได้นำพระนลาฏมาบรรจุไว้ตามพุทธทำนาย และได้เล่าประวัติให้แก่พระยาสุรังควัตติโต ผู้ครองเมืองฟังก็เลื่อมใสอย่างยิ่งได้ทรงสร้างเจดีย์และ ทำนุบำรุงพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ความย่อผูกที่ 4

หลังจากการสร้างเจดีย์เสร็จแล้วมหาเถระทั้ง 4 องค์ ทำนายว่า "เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ได้ 2020 ปี ก็ยังเกิดในเมืองมเหยียงคะจะเป็นเมืองร้าง พระบรมธาตุจึงแสดงปาฏิหาริย์ และบังเกิด นักปราชญ์ท่านหนึ่งเป็นที่นับถือกราบไหว้เมื่อนั้นบ้านเมืองจึงจะสงบสุขและรุ่งเรือง"

หลังจากนั้นพระยาสุรังควัตติราชได้พระราชทานสมบัติข้าวของและทาสให้ดูแลรักษา มหาเจดีย์ พระยาสุรังควัตติราชและบริวารเมื่อสวรรคตแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ เมื่อพระพุทธเจ้า

* มหาเถระเจ้า 4 รูป ได้แก่ 1. อานันทญาณเถระ 2. อุปลันตเถระ 3. โสภิตเถระ 4. สุภณเถระ

เสด็จโปรดสัตว์ได้ 25 พรรษา และเหลืออายุของพระองค์ยังอีก 20 พรรษาจะถึง 80 ปี ผู้มีบุญสมภารได้รับฟังและปฏิบัติคำสอนของพระองค์มาก และยังมีอีกจำนวนมากที่ไม่บรรลุมรรคผลยังทำบาปอยู่ จึงควรประดิษฐานพระบาทและราตุไว้ให้เป็นที่ยาวและบูชา พระองค์จึงพาพระอรหันต์ เสด็จจากเขตวันมหารวิหารไปสู่เมืองละโว้ อโยธยา ทวารวดีไปเมืองจันทหลวง เมืองวิเทหะ (จีนฮ่อ) แล้วประทับรอยพระบาทบนหินก้อนหนึ่ง และทำนายว่า “ต่อไปภายหน้าบ้านเมืองในแคว้นนี้จะชื่อว่า เมืองเพียง เมืองซุง เมืองอภิหามก เมืองแสนใต้หรือเชียงใต้ เมืองแสนเหนือหรือเชียงเหนือ อันมีในเมืองอาฬวี”

จากนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับรอยพระบาทที่บ้านเชิงแค ที่เมืองแมนบ้านฮ่อ, ที่บ้านเขี้ยวมาคำ, ที่เมืองถิหาญ, ที่เมืองลิ (รี), ที่เมืองกามพาง, เมืองคนใจรี, เมืองบาง, เมืองแซ่ทอง, ที่เมืองร่มเหนือ, เมืองอุไ้ (อุทัย) จนถึงที่เมืองน้อยฮ้อยเหลือตามลำดับ

ความย่อผูกที่ 5

พระพุทธเจ้าเสด็จสู่คอยผาแรมและทรงเทศนาถึงประวัติคอยผาแรมให้สาวกบริวารฟังว่า “คอยอันนี้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็เคยเสด็จมานอนแรมและพระอรหันต์ใคร่ก็จะมานอนแรมที่นี้ ในวันเดือน 3 เพ็ญ 1 ค่ำ แล้วเสด็จไปทางทิศล้งจิมเหมือนกันทุกพระองค์” พระพุทธเจ้าเสด็จออกจากคอยผาแรมแล้วไปประทับรอยพระบาทที่เมืองลำ เมืองบาน บ้านถ่วงแคง บ่อแห บ่อเปิด เมืองลาใต้ เมืองลาเหนือ ลวงคืด เมืองแจ้ง (เชียงแจ้ง) เมืองแร เมืองชัน ผาช้าง บ้านจ้องมอญ คอยผานวน น้ำพุ ณ ที่นี้ แล้วพระพุทธเจ้าได้ปราบพญานาคตนหนึ่งที่นิสัยดุร้าย ให้ละพยศได้แล้วก็ประทานศีล 5 แก่นาคและบริวารที่ดุร้ายทั้งหลายที่อยู่ในบริเวณนี้ แล้วพระองค์ก็ประทานรอยพระบาทคอยผาลวงภู

ความย่อผูกที่ 6

สืบทอดจากผูกที่แล้วพระพุทธเจ้าเสด็จประทับรอยพระบาทไว้ที่คอยปูคำ แล้วเสด็จต่อไปที่บ้านถัวะพวกหนึ่งประทับรอยพระบาทที่คอยกะทิง เสด็จจากนั้นพระพุทธเจ้าได้พบสิงห์สองตัวที่น้องกำลังโต้เถียงกันเพื่อแย่งชิงเขตแดน และขอให้พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้แบ่งเขตแดน เมื่อทำสัญญาถกษณเขตแดนให้แก่ทั้งสองตัวนั้นแล้วพระพุทธเจ้า ก็เสด็จเลียบไปทางริมน้ำสายหนึ่ง พอคิมีพ่อค้าชาวถัวะ 4 คนมาพบ จึงถวายผ้าขาวแก่พระพุทธเจ้านุ่งสร่งน้ำ ในน้ำมีนาคตัวหนึ่งออกมาทูลขอรอยพระบาท พระองค์เหยียบไว้ที่นั่นแก่พญานาค เมื่อสร่งน้ำแล้วพระพุทธเจ้าคืนผ้าให้แก่พ่อค้าถัวะ แต่ผ้าผืนนั้นกลายเป็นแผ่นทองคำ รอยพระบาทที่ไว้ให้แก่พญานาคนั้นชื่อว่า พระบาทผาคำและรอยพระบาทที่ไว้ให้แก่ถัวะบนผ้าขาวนั้นชื่อว่า พระบาทผ้าขาว

พระพุทธเจ้าเสด็จไปทางเรือกับพ่อค้าทั้ง 4 คน ถึงหมู่บ้านสุทราวาส คนก็มาต้อนรับ และถวายทานเป็นอันมาก แต่ที่นี่ไม่เหมาะกับการประดิษฐานพระเกศาธาตุ พระองค์จึงประทับรอยพระบาทบนหินก้อนเล็ก พอให้เห็นแต่สันเท้าเพียงแค่มุมหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จประทับพระบาทบนคอยทอง แล้วต่อไปที่คอยจอมไกล ประทับรอยพระบาทที่เมืองหลวงเหนือครึ่งรอยในเขตบ้านเชียงมน เมืองหลวงใต้ครึ่งรอย พระบาทนี้ชื่อว่าพระบาทฟ้าवलัน (ฟ้าवल) จากนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จประพານรอยพระบาทที่คอยภูหลานที่ห้วยวังแดง ที่เมืองน้อยเมืองงาม เมืองเหลือตาย เมืองก้านยาว ห้วยแม่หาดชื่อ พระบาทภูมา พระบาทผาออกไม้ที่เมืองหนเหนือ เสด็จต่อไปถึงเมืองหนึ่ง และประทับรอยพระบาทบนผ้าขาวเอาไว้

ความย่อผูกที่ 7

ความได้กล่าวสืบเนื่องจาก พระบาทบนผ้าขาวนั้นชาวเมืองทั้งหลายได้เอาไปประดิษฐานไว้บนคอยชื่อว่า พระบาทคอยหินกอง เสด็จประทับรอยพระบาทที่บ้านห้วยคุดมคัมและที่เมืององเต่า ต่อจากนั้นเสด็จประทับรอยพระบาทเมืองเลี้ยว เมืององปูล เมืองซำ บ้านเต็มใจกิน

จากนั้นพระพุทธเจ้าพร้อมบริวารก็เสด็จไปคอยผาแดงในเมืองขาง ประทับรอยพระบาทถ้ำผาแดงซ้อนรอยพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ ทรงสอนชาวเมืองให้รู้จักทำย่นคัมคัมน้ำเข้านาประทับรอยพระบาทไว้ที่ “เมืองครางอยากน้ำ” แล้วต่อไปประทับรอยพระบาทบ้านเจียงบ้านยาง เสด็จไปคอยช้างสาร ทรงสืบทอดสาส์นสำราญเหนือหินรูปช้างสารนี้ ตามพุทธประเพณีแห่งพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ ครอบงำถึงสมัยพระอริยมัคโคตรัย

เนื้อความต่อไปอธิบายเหตุแห่งอาชุนมนุษย์ในกัปต่าง ๆ ที่ขึ้น ๆ ลง ๆ จากนั้นก็เสด็จจากคอยช้างสารไปถึงบ้านเชียงตายแล้วต่อไปบ้านเชียงแสงทรงประพานคราธาตุไว้ที่นี่ ชื่อว่าพระธาตุปางเยื้อง แล้วพระองค์ก็เสด็จถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พระองค์ทรงเทศนาถึงคุณวิเศษแห่งคอยคชสารอยู่ด่านหลวง เมื่อปฐมกัปพระพุทธเจ้า กุสสันโธ ทรงสั่งสอนคชสารตัวหนึ่งให้มันรักษาศีล 5 เมื่อตายไปร่างกายของคชสารกลายเป็นดินเป็นหินคอยช้างสาร น้ำคชสารกลายเป็นแม่น้ำชื่อว่าน้ำเค้นเหืองยางตาย เป็นแม่น้ำจ้วหลวง แม่น้ำอด แม่น้ำห้วยถ่ม เลือดของช้างเป็นห้วยคุดมคัมห้วยลาย คอยช้างเป็นแม่น้ำสร้อยสังวาลย์ เมื่อเทศนาแล้วพระพุทธเจ้าประพานคราธาตุชื่อว่า พระบาทคอยคชสาร

ความย่อผูกที่ 8

ความได้กล่าวถึงตำนานการตั้งเมืองอาฬวีนคร เดิมทีนั้นยักษ์ในเมืองนี้หยาบซำกล้าแข็ง ไม่มีใครจักมาสั่งสอนให้ละทิ้งมิจฉาทิฐิได้ พระพุทธเจ้า 3 พระองค์ก็เคยมาสั่งสอนแต่ก็ไม่อาจทำ

ให้พวกเขาเชื่อฟังได้ พระพุทธเจ้าเสด็จมาปราบอาฬวกยักษ์เมืองอาฬวี ทรงประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาทพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ ที่มีในตำนานกล่าวถึงถ้ำกวางคำ และเรื่องราวของอาฬวกยักษ์ซึ่งกินคนในเมืองอาฬวีจนเกือบหมด พระยาอาฬวีจึงต้องส่งพระราชบุตรไปให้ยักษ์กิน พระพุทธเจ้าปราบอาฬวกยักษ์ได้แล้วให้ถือศีล 5 และให้ส่งคืนราชบุตรแก่พระยาอาฬวี สอนให้พระยาอาฬวกยักษ์และพระยาอาฬวีเป็นมิตรต่อกัน

พระองค์อยู่จำพรรษา ณ อังคารเจดีย์ คอยโศกคร่ำครวญตามคำอาราธนาของพระยาอาฬวี พระองค์ทำนายว่า “ภายหลังปรินิพพานแล้วอังคารเจดีย์จะเป็นที่ประดิษฐานกระดูกกระหม่อมของพระองค์ ส่วนเจ้าราชบุตรได้บวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์มีนามว่า “เจ้าหัตถ์อาฬวกุมาร” พระพุทธเจ้าประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาทของพระเจ้า 3 พระองค์ ชื่อว่าพระบาทคองนั่ง พระบาทในถ้ำชื่อว่าพระบาทกวางคำ จากนั้นเสด็จขึ้นตามลำน้ำทรายคำประทับรอยพระบาทที่หาดใหญ่เสด็จไปถึงเมืองหนึ่งประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระพุทธเจ้าทั้ง 3 องค์ ชื่อว่าพระบาทเมืองวัง

ความย่อผูกที่ 9

พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับรอยพระบาทซ้อนรอยของพระพุทธเจ้าทั้ง 3 องค์ ที่นั่นจึงชื่อว่าพระบาทผาคัน ต่อไปพระบาทที่เมืองม่าน จากนั้นเสด็จไปเทศนาโปรดพวกทมิฬในเมืองเขมรัฐ คือเมืองเชียงตุง จากเชียงตุงก็เสด็จเข้าเมืองโยนกนาคคือเมืองยวน เสด็จถึงเมืองพระยา แล้วไปต่อที่แม่น้ำพัคฆมานที ทรงประดิษฐานพระเกศาธาตุ และทำนายว่า “เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้วให้เอาธาตุอุ้งมือขวามาบรรจุไว้ที่นี่”

แล้วเสด็จไปสู่คอยโลหกุญบรรพต ที่นี้มียักษ์ตนหนึ่ง ทุก 2 เดือนจะกินคนคนหนึ่งเป็นอาหาร พระพุทธเจ้าจึงเข้าไปแสดงปาฏิหาริย์ปราบยักษ์ เมื่อยักษ์ผู้ฤทธิไม่ได้ก็เข้ามาขอชีวิต แล้วพระพุทธเจ้าก็ให้ยักษ์รักษาศีล 5 แล้วประทานพระเกศาธาตุประดิษฐานไว้ที่นี่ พร้อมกับประทับรอยพระบาทไว้เหนือหินก้อนหนึ่ง และทรงรับสั่งว่า “เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้วให้เอาธาตุอุ้งมือซ้ายมาประดิษฐานที่นี่” จากนั้นเสด็จไปเมืองเชียงแสน (ช้างแสน) ประทานเกศาธาตุแก่ขุนแสนทองแล้วขุนแสนทองจึงบรรจุใส่ในสบตทองคำประดิษฐานไว้ริมฝั่งแม่น้ำ และรับสั่งต่ออีกว่า “เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้วจงเอาธาตุแขนเบื้องซ้ายมาประดิษฐานไว้” จากนั้นเสด็จไปเมืองเชียงราย (จีราย) ปราบชีม่านร้ายแล้วประทานเกศาธาตุแก่เขา และชีม่านนำไปบรรจุผอบแก้วประดิษฐานไว้ในถ้ำแห่งหนึ่ง” และรับสั่งว่า “เมื่อพระองค์ปรินิพพานไปแล้วจงเอาธาตุนิ้วมือซ้ายมาประดิษฐานไว้”

จากนั้นพระพุทธเจ้า เสด็จเมืองพระยาว (พะเยา) ประทานเทศาธุดงค์แก่พระยาสุตตโส-
 ราช พระยาสุตตโสราชให้บรรจุผอบทองคำประดิษฐานไว้ในถ้ำแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า
 “เมื่อปริณิพพานแล้วจงเอาธาตุขี้ฟันมาบรรจุไว้ด้วย” จากนั้นก็เสด็จไปถึงที่หนึ่ง ล้ว
 คนหนึ่งชื่อว่า อ้ายควร ได้นำหมากพร้าวมาถวาย เมื่อพระองค์เสวยแล้วประทานเทศาธุดงค์ให้แก่
 ะ แล้วเขาก็นำไปบรรจุใส่ผอบทองคำประดิษฐานไว้ในหลุมลึก พระองค์รับสั่งว่า “ภายหน้าจงนำ
 เอาธาตุกระดูกคอมาประดิษฐานและก่อเจดีย์บรรจุไว้ที่นี่” เจดีย์นั้นภายหลังเรียกว่าธาตุหลามาง
 แล้วพระองค์เสด็จประทับรอยพระบาทไว้ด้วย จากนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จเมืองน่านประทานเทศา
 ธุดงค์แก่ผู้ครองเมืองและท่านายว่า “ต่อไปจะมีการสร้างเจดีย์บรรจุกระดูกข้อศอกซ้ายของพระองค์”
 จากนั้นก็เสด็จถึงเมืองแพร่ประทานเทศาธุดงค์แก่ผู้ครองเมือง แล้วพระยาก็นำไปบรรจุผอบแก้วไว้ใน
 ถ้ำแห่งหนึ่ง ซึ่งตรงนั้นต่อไปจะเป็นที่ประดิษฐานกระดูกข้อศอกซ้ายของพระศาสดา

จากนั้นก็เสด็จถึงบ้านเมืองที่อยู่เขตแดนเมืองหงสาวดี ริมฝั่งระมิงซึ่งพวกพ่อค้าเรียกว่า
 เมืองท่าสร้อยประทานเทศาธุดงค์หนึ่งแก่ชาวเมือง พวกเขายิงชุดหลุมฝังไว้ แล้วพระพุทธเจ้ารับ
 สั่งว่า “ภายหน้าจะเป็นที่ประดิษฐานกระดูกแขนซ้ายของพระองค์” จากนั้นก็เสด็จไปถึงท่าทราย
 ค้ำประทานเทศาธุดงค์หนึ่งให้พวกเขานำไปประดิษฐานไว้ในถ้ำแห่งหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ถ้ำทรายค้ำ
 แล้วเสด็จประทับรอยพระบาทที่ถ้ำดอกไม้อื่น จากนั้นพระพุทธเจ้าก็เสด็จประทับรอยพระบาทบนหิน
 ก้อนหนึ่งให้แก่ชาวละโว้ที่ห้วยคัมปุน เสด็จต่อไปยังเมืองลือแล้วเสด็จประทับรอยพระบาทบน
 หินก้อนหนึ่ง แล้วทรงบวชใหม่ให้แก่อุลลภะให้เป็นเอหิภิกขุชื่อว่า อุลลภะ เสด็จต่อไปถึงดอย
 ผาเรือ จากนั้นได้เล่าประวัติคอยผาเรือแก่สาวกฟังและ ณ ที่ไม้อกลดคอยผาเรือมีถ้ำแห่งหนึ่งเป็นที่
 เก็บคัมภีร์ ซึ่งเป็นพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่จุณทณาริกเอาไว้ ต่อมาโยคีผู้หนึ่งสร้าง
 หีบทองคำจำนวน 7 หีบเพื่อบรรจุคัมภีร์ แล้วสร้างเจดีย์เพื่อเก็บหีบคัมภีร์ทั้งหมด

ความย่อผูกที่ 10

ความสืบเนื่องจากผู้ที่แล้วว่าพระพุทธเจ้าทรงประทานเทศาธุดงค์แก่ลวณแสนทอง
 แล้วเขาก็นำไปประดิษฐานในถ้ำที่มีหีบคัมภีร์นั้น พระพุทธเจ้าท่านายว่า “ที่นี้ต่อไปจะเป็นที่ประ-
 ติษฐานกระดูกหน้าผาด้านซ้ายของพระองค์ ภายหน้าที่นี้จะเป็นเมืองชื่อว่า อุดุลนคร คอยลูกนี้จะ
 ชื่อว่า คอยเก็ง” พระพุทธเจ้าประทับที่คอยเก็ง 7 วัน แล้วเสด็จตามราวป่าแห่งหนึ่งไปทางทิศ
 เหนือ ทรงพบลวณคนหนึ่งกำลังสร้างระหัดผัดน้ำขึ้นในน้ำปลั่งอยู่ พระองค์ทรงประทานเบญจศีล
 แก่ลวณผู้นั้น และท่านายว่า ภายหน้าเมืองนี้จะได้ชื่อว่า “เมืองหอดน้ำ” จากนั้นเสด็จไปตามฝั่งระ
 มิงค์ขึ้นไปทางทิศเหนือ มีพญานาคคนหนึ่งขึ้นมาราบไหว้และทูลขอรอยพระบาท พระองค์ทรง
 ประทับรอยพระบาทไว้เหนือหินก้อนหนึ่งแก่พญานาคคนนั้น

เสด็จต่อไปทางทิศเหนือแม่ระมิงค์ ทรงพบพญานาคตนหนึ่งซึ่งกล้าแข็ง และคิดจะทำร้ายแก่พระองค์ พระพุทธเจ้าจึงแสดงปาฏิหาริย์ปราบพญานาคตนนั้น แล้วนาคก็อ่อนยอม แล้วพระพุทธเจ้าก็ประทานเบญจศีลแก่นาค พญานาคตนนั้นเลื่อมใสมากควักดวงตาถวายบูชา พระองค์ท่านายว่า “ที่นี่จะเป็นเมืองหนึ่งชื่อว่า มหานครนคร” แล้วพระพุทธเจ้าประทานรอยพระบาทไว้เหนือผาก่อนหนึ่ง จากนั้นเสด็จต่อไปถึงบ้านกุมภการเศรษฐี ประทานเกศาธาตุองค์หนึ่ง และกุมภเศรษฐีนำบรรจุหอบทองคำ ขุดหลุมฝังไว้ ซึ่งต่อไปจะมีการสร้างเจดีย์ครอบลงไป แล้วพระพุทธเจ้าท่านายว่า “ที่นี่จะเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุกระดูกกระหม่อมข้างขวาของพระองค์” จากนั้นเสด็จถึงหมู่บ้านชีชา ประทานเกศาธาตุแก้วละทั้งหลายแล้วพวกเขานำไปบรรจุหอบทองคำขุดหลุมฝังไว้ พระพุทธเจ้าท่านายว่า “ที่นี่จะเป็นที่ประดิษฐานธาตุกระดูกข้างขวา” จากนั้นเสด็จประทับแรมคอยคำกลาง 1 คืน

เสด็จไปทางทิศตะวันออกทรงประทับรอยพระบาทไว้เหนือหินก้อนหนึ่ง แล้วทรงรำพึงว่า “บริเวณนี้จะเป็นมหานครอันใหญ่ จะมีมหาอาราม 8 แห่ง แต่ละแห่งเป็นที่ประดิษฐานเกศาธาตุของพระองค์ คือ วัดบุปผาราม วัดเวฬุวันอาราม วัดบุพพาราม วัดโคศคาราม วัดพีชอาราม วัดสังฆาราม วัดนันทอาราม และวัดโชติอาราม” ส่วนชื่อเมืองเชียงใหม่ นั้น ได้จากพระพุทธเจ้าได้บวชแก่ชีมารที่สึกจากนักบวชแบบเดิม แล้วขอบวชเป็นเอหิภิกขุใหม่ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าเสด็จถึงบ้านกุมภการ (บ้านเศรษฐีข้างหม้อ) พวกเขาประกาศชวนบ้านทมิฬช่วยกันสร้างพระพุทธรูปดินเผาได้ถึง 3,300,000 องค์ นำมาถวายพระพุทธเจ้าฯ ก็ให้ขุดหลุมฝังทั้งหมดแล้วท่านายว่า “เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว พระพุทธรูปเหล่านั้นจะปรากฏออกมาให้เห็นเป็นที่สักการบูชาแก่คนทั้งหลาย” จากนั้นก็เสด็จประทานเกศาธาตุประดิษฐานที่คอยนางนอน เสด็จประทับรอยพระบาทที่เมืองยวม แล้วเสด็จสู่เมืองพระบาง เมืองแซะเมืองตะโค้ง จนถึงเมืองกลินารา และพระวิหารเซตวัน

ความค่อจากนั้นได้กล่าวเรื่องพระพุทธเจ้า เมื่อพระชนมายุ 60 พรรษา เสด็จเข้าเขตเมืองหริภุญชัยทรงโปรดเทศนาชักยักที่คอยอย่างสงระง และให้รักษาเบญจศีล พระองค์ท่านายว่า “เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าสู่เขต 3,000 วัสสา ชักยักราชคณนี้จะบังเกิดเป็นพระยารมมิกราชคณหนึ่งใจำนวน 5 คน เพื่อปราบยุคเข็ญและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง”

ความย่อผูกที่ 11

ในผูกนี้ได้กล่าวถึงเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าทรงเทศนาโปรดราชาชักยักที่คอยอย่างสงระงและทรงท่านายว่า “ในภายหน้าราชาชักยักจะเกิดเป็นพ่อค้าข้าวสารคณหนึ่ง ต่อมาจะได้รับการชักยักเป็นพระยารมมิกราชแล้วได้สวดยทิพย์สมบัติสุขในเมืองเชียงดาว ในกาลนั้นสมณพราหมณ์หมู่ใด

ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจะถูกจับสึก จำนวนภิกษุที่ปฏิบัติชอบด้วยพระธรรมวินัยในสกลชมพูทวีปมี 6 ร่มไม้โคโรช แต่ก่อนจะถึงเวลานั้นภิกษุบาทว์ต่างๆ จะมีแก่คนทั้งหลายดังคำสนทนาของกระต่าย และกวางทองว่า “หมู่คนทำบาปจะได้รับกรรมและตายไปพวกที่เหลือก็ยึดแก้วทั้ง 3 เป็นที่พึ่งมั่งแต่ทำบุญ เมื่อนั้นจึงถึงกาลอุสสารราชาภิเษกเจ้าตนบุญขึ้นเป็นพระยารัชมกราช ในเวียงเชียงดาว อันเป็นที่พึ่งแก่ชาวชมพูทวีปทั้งมวลโพล่ภัยทั้งมวลจึงหมดไป”

ความในตอนต่อไปได้กล่าวถึงคำทำนายของพระพุทธเจ้าต่อพระอินทร์ที่เสด็จจากดาวดึงส์มาฟังเทศนาเกี่ยวกับการทำบุญและอานิสงส์เรื่องการกระทำบุญในช่วงพรรษาแรก และอานิสงส์ของบุญ เรื่องความเจริญ และความเลื่อมของพุทธศาสนาว่า “การทำทานจะได้อานิสงส์แสนโกฏิ ทำทานในพรรษาที่สอง ทัชธรรมวัตถุไม่บริสุทธิ จิตใจไม่เลื่อมใสสัก อานิสงส์จะได้แสนหนึ่ง และจะลดหย่อนอานิสงส์ลงไปเรื่อย ๆ”

พระพุทธเจ้าได้ทำนายเหตุการณ์สำคัญทางพุทธศาสนาไว้ว่า

“เมื่อพระตถาคตนิพพานไปแล้ว 500 ปี ผู้หญิงจะบวชเป็นภิกษุณีไม่ได้ ในช่วงพันพรรษาแรก พระเจ้าอโศกมหาราชจะรวบรวมเอาธาตุ แจกจ่ายไปประดิษฐานทั่ว 84,000 เมือง

พ.ศ. 1007 พระสงฆ์จะแตกเป็น 4 หมู่

พ.ศ. 1500 ภิกษุสงฆ์ จะประชุมพร้อมกันในที่ต่างกัน

พ.ศ. 1600 ท้าวพระยาจะประชุมจัดแบ่งอาณาเขตของใครของมัน และยกย่องตัวเองเป็นใหญ่

พ.ศ. 1700 ท้าวพระยาในสกลชมพูทวีปจะเกิดโลกตณหาทะเลาะวิวาทกัน แย่งราชสมบัติบ้านเมืองของกัน

พ.ศ. 1800 พระยารัชมกราชจะเกิดมาเป็นใหญ่ การรบราฆ่าฟันจึงจะยุติ

พ.ศ. 1900 จะไม่มีพระอรหันต์อีก

พ.ศ. 1917 ภิกษุสามเณรจะย่ำยีพระธรรมคำสอน ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

พ.ศ. 1918 จะเกิดกบฏ คนทั้งหลายจะทะเลาะวิวาทกัน

พ.ศ. 1919 ท้าวพระยา จะเบียดเบียนแย่งชิงเอาสิ่งของจากราษฎร

พ.ศ. 2000 ผู้คนเกิดการโกหกหลอกลวงมากขึ้น พระสงฆ์ หมู่หนึ่งจะหล่อพระพุทธรูป 5 องค์ ด้วยทองเหลือง ทองคำ แก้วมรกต หิน ไม้จันทร์แดงอย่างละองค์ นำไปประดิษฐานไว้ในเมืองต่างๆ 5 เมือง พระพุทธรูป 5 องค์นั้นไปปรากฏพร้อมกันอยู่ที่ใดที่นั้นจะรุ่งเรืองมาก

พ.ศ. 2011 ผู้คนจะโกหกแอบอ้างเป็นพระยารัชมกราช แล้วเกิดโกลาหล่น่า ฟันกัน

พ.ศ. 2017 ภิกษุสงฆ์ จะเพิกเฉยต่อกันไม่ไปมาหาสู่กัน ไม่อยู่ร่วมกันตามพระธรรมวินัย ในระหว่าง พ.ศ. 2000-3000 ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายจะย้ายจากวัดในป่ามาอยู่วัดใกล้บ้าน

ความย่อผูกที่ 12

เนื้อเรื่องของผูกนี้ได้สืบต่อกล่าวถึงการทำนายของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับอนาคตของพระพุทธศาสนาว่า “ในกาลภายหน้าเมื่อก้าวเข้าสู่ พ.ศ. 3000 พระภิกษุสงฆ์ จะเลิกละข้อวัตรปฏิบัติอันชอบเสียจะทำคนเหมือนคฤหบดี คนจะทำบุญน้อย ในระหว่าง พ.ศ. 4000-5000 นั้น พวกคนเถื่อนนิสัยชั่วร้ายที่ชาวเขาที่เคยเป็นมิจฉาทิฐิ จะเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พวกคฤหบดี นักบวชที่รู้บุญ ฐาป ไม่ทำตนเป็นบัณฑิต กลายเป็นคนพาลเสีย ดังคำว่า “หินปูนน้ำค้ำจมน” เมื่อใกล้ถึง 5000 วัสสาเมื่อใด ท้าวพระยามหากษัตริย์จะหยาบช้าเบียดเบียน ราษฎร เทวดาที่รักษาโลกทั้งหลายไม่พอใจจึงบันดาลสิ่งที่ไม่วัฒนาผาสุกให้เกิดแก่มนุษย์ และเกิดเรื่องประหลาด หลายอย่างที่เป็นอัปมงคลขึ้น คนจะทะเลาะวิวาทกัน เชื้อชาติราชสกุล ท้าวพระยาจะเสื่อมไป สามเณรและภรรยาก็จะไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน นักบวชจะไม่ดำรงตนอยู่ในพระธรรมคำสอน” พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งพระอินทร์อีกว่า “ทุก ๆ รอบ 1 พันปีให้ส่งพระยาธรรมิกราชจากสวรรค์ลงไปเกิดในโลกมนุษย์ เพื่ออุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตราบเท่า 5000 ปี”

ความในตอนต่อไปได้กล่าวถึงเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพาน แล้วมีการถวายพระเพลิงพระบรมศพและการจัดสรรปันส่วนพระบรมธาตุ กล่าวถึงพระบรมธาตุ 7 องค์ที่ไม่ถูกไฟไหม้ ส่วนพระธาตุที่เหลือแตกสลายออกเป็นพระธาตุย่อยมี 3 ขนาดคือ

ขนาดใหญ่ประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียวหักครึ่ง มีสี่เหลี่ยมดังทองคำ มี 4 ทะนาน

ขนาดกลางประมาณเท่าเมล็ดข้าวสารหักครึ่ง มีสี่เหลี่ยมดังตัวหอยมุก มี 5 ทะนาน

ขนาดเล็กประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด มีสี่เหลี่ยมดังปีกนกยาง มี 6 ทะนาน

ส่วนพระทันตธาตุ พระธาตุเล็บ เทวดาอินทร์พรหมทั้งหลาย อันอยู่แสนโกฏิจักรวาลก็มาถอดเอาเนื้อพระเพลิง

ตอนท้ายของผูกนี้ได้กล่าวถึงพระอรหันต์มหาเถร 4 รูป นำโดยพระเจ้าอโศกราชนำพระธาตุไปประดิษฐานไว้ในที่ต่าง ๆ ตามที่พระองค์ทรงพยากรณ์ไว้

ความย่อผูกที่ 13

ในผูกนี้ได้กล่าวถึงการนำเอาพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า มาประดิษฐานที่คอยผาเรือคำกับหีบพระธรรม 7 หีบของพระจุนทเถร ที่เทวดาคนหนึ่งคิดเป็นโยคี และมีเปรตตัวหนึ่งคิดเป็นขุนแสนทองอยู่เฝ้ารักษา

จากนั้นความได้กล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และเหตุการณ์บ้านเมืองหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วดังนี้

“เมื่อพระองค์เสด็จนิพพานได้ 10 เดือน พระอรหันต์ทั้งหลายได้สังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งแรก

ปี พ.ศ. 100 พระอรหันต์ สังคายนา พระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ 2

ปี พ.ศ. 216 พระอรหันต์ผู้เป็นประธาน 4 รูปได้พร้อมกันทำสังคายนา พระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ 3

พระเจ้าอโศกธรรมิกราชได้ไปแสวงหาพระบรมธาตุในเมืองราชคฤห์ที่ประเทศิฐฐานในอุโมง ได้จำนวน 84,000 องค์ และนำมาบรรจุในพอบทองคำแล้วแจกจ่ายไปประเทศิฐฐานใน 84,000 หัวเมือง

ต่อจากนั้นความได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาค้นตั้งแต่พระเจ้า-ลาวจักรราช เสดยราชย์ เมืองเชียงรายจนถึงพระเจ้ามังรายมาสร้างเมืองเชียงใหม่และกล่าวต่อมาจนถึงเจ้าอุปยา (ไชยเสษฐาธิราช) ราชบุตรเมืองล้านช้างมาเสวยเมืองเชียงใหม่ เมื่อพระองค์เสด็จกลับล้านช้างแล้ว สึกสงครามเกิดขึ้น จนเสียเมืองแก่พม่า

ความตอนต่อไปได้กล่าวถึงคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก คือความเป็นมาของตำนานพระบาท และพระธาตุซึ่งมีข้อความปรากฏบนแผ่นหินในลังกาทวิป จนถึงสมัยพระเจ้าอนรุทธมหาราชเมืองหงสาวดีของพม่า ได้ส่งพระสงฆ์ไปสืบพระพุทธศาสนา 101 หัวเมือง โดยส่งพระมหาสามีธรรมโรไปเมืองลังกา ได้ไปคัดลอกเอาตำนานพระบาทและพระบรมธาตุ จากสมเด็จพระสังฆราชวัดหลวงพระหีน เมื่อกลับมาถึงเมืองหงสาวดี และแจ้งแก่พระเจ้าอนรุทธมหาราชแล้ว พระธรรมโรก็ออกเดินทางไปไหว้และบูชาตามสถานที่เหล่านั้น จากนั้นจึงมีคนคัดลอกเอาตำนานพระบาทและพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าจากท่านสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

2.5 เปรียบเทียบคัมภีร์ฉบับต่าง ๆ

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกที่เป็นฉบับเก่าแก่ ซึ่งคนโบราณได้จารลงในใบลานด้วยตัวอักษรแบบโบราณนั้นมีกระจายอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนาและล้านช้าง ส่วนในบางเขตเช่น ในภาคใต้ของลาว และภาคอื่น ๆ ของไทยนั้นมีน้อยมาก คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก ก็เหมือนกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ เมื่อมีผู้แต่งขึ้นแล้วก็มีคัดลอกสืบต่อ ๆ กันไป ยิ่งกาลเวลาผ่านไปนานเท่าใดก็ยิ่งทำให้เนื้อหาสำนวนการประพันธ์มีความแตกต่างกันออกไปมากขึ้นเรื่อยๆ และยังการคัดลอกมีขึ้นในภูมิภาคที่ต่างกันออกไปเนื้อหาบางอย่างและสำนวนที่ใช้ในการประพันธ์ก็ย่อมจะมีการแตกต่างบ้าง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า ผู้ที่นำไปศึกษาและคัดลอกครั้งหลัง ๆ มีความประสงค์ที่จะประยุกต์ให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมของบ้านเมืองนั้น ๆ ก็เป็นไปได้

ฉะนั้นผู้วิจัยจึงนำเอาคัมภีร์พระเจ้าเสียบโลกฉบับต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกัน เพื่อหาจุดที่ต่างและจุดเหมือนในประเด็นใดบ้าง ในความต่างและความเหมือนนั้นเป็นเพราะอิทธิพลของกระแสแนวความคิดและความเชื่อของคนที่อยู่ในแต่ละแห่งว่าจะมีความแตกต่างกันหรือไม่ หรือว่าเป็นเพราะสาเหตุอื่น ๆ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ได้ค้นคว้าคัมภีร์พระเจ้าเสียบโลกมาหลายฉบับ ทั้งที่ฉบับเป็นใบลานจริง ถ่ายไมค์โครฟิล์มเก็บไว้ และอ่านจากหนังสือที่มีผู้แปลปริวรรต และพิมพ์ออกแจกจ่าย ผู้วิจัยจึงยึดเอาฉบับใบลานที่เป็นอักษรโบราณของหอสมุดแห่งชาติของลาว ฉบับสำนวนอีสานที่พิมพ์เผยแพร่โดยสำนักพิมพ์ ศ.ธรรมภักดี พ.ศ.2486* และฉบับที่วัดพระธาตุศรีจอมทองพิมพ์ออกแจกจ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2541 เป็นหลัก เหตุผลที่เลือกก็เนื่องมาจากคัมภีร์ทั้ง 3 ฉบับนี้มีอยู่ในแต่ละภูมิภาคที่ต่างกัน และเป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์พอจะอ่านได้ครบทุกผูก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าฉบับอื่น ๆ ไม่ได้นำมาศึกษาเพียงแต่ว่าได้ถือเอา 3 ฉบับที่กล่าวมาเป็นหลักเท่านั้น แต่เมื่อมีความจำเป็นต้องอ้างอิงและนำมาเป็นประเด็นวิเคราะห์ก็ยังคงใช้หลายฉบับมาประกอบเหมือนกัน

สำหรับเกณฑ์ในการเปรียบเทียบผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ

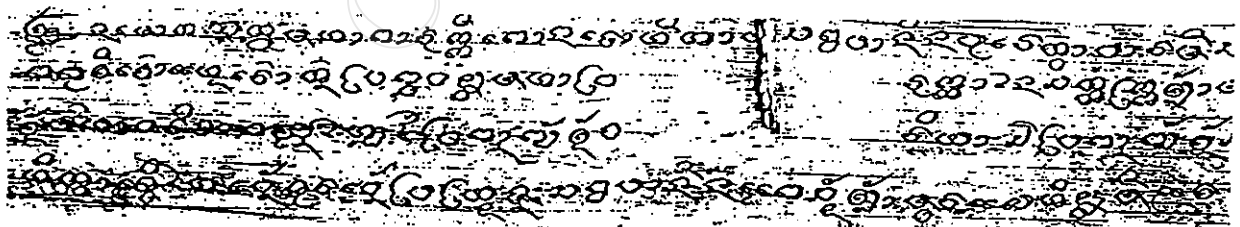
1. เรื่องเนื้อหา
2. เรื่องภาษาและตัวอักษร

2.5.1 เรื่องเนื้อหา

2.5.1.1 เนื้อหารวม

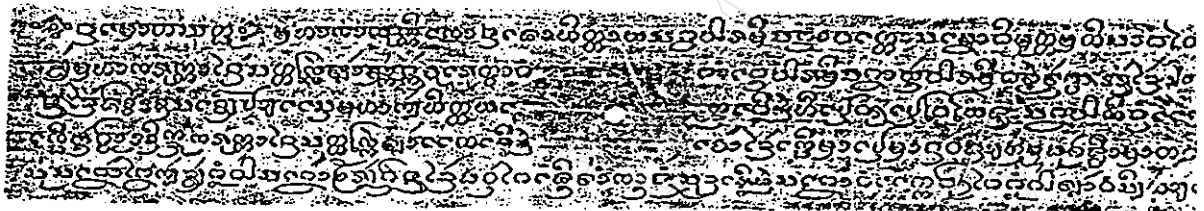
เมื่อกล่าวถึงภาพรวมของเนื้อหาใหญ่ ๆ จากคัมภีร์พระเจ้าเสียบโลกทั้ง 3 ฉบับที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาจะเห็นว่าเรื่องราวที่กล่าวมีเนื้อหาซ้อนซ้ำเป็นอันเดียวกัน เช่น ในหน้าที่หนึ่งของแต่ละฉบับ

(1) ฉบับใบลานของหอสมุดแห่งชาติลาว

* สีตา วีรวงศ์ เป็นผู้ปริวรรตฉบับสำนวนอีสานที่พิมพ์เผยแพร่โดยสำนักพิมพ์ ศ.ธรรมภักดี

(2) ฉบับใบลานจากวัดคู่คำ

(3) ฉบับสำนวนอีสานจากสำนักพิมพ์ ศ.ธรรมกถึก

กัณฑ์ที่ ๑	สารโว
พระเจ้าเอียบโตกพิศดารเทศนา	ครุสัพปปริตาทึงหลาย มหาการุณโก นาโต อันว่าพระพุท
นโม ศุสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธส	เจ้าแห่งเขา คนประคบช่วยมหาคุณาแก้สั่วโลกทั้งหลาย—ปุเรควา—ทำ
มหาการุณโก นาโต หิตาย สัพพปาณีน	ทั้งแล้วยังปารมีธรรม๑๐๗ส กับทั้งมหาปริจาค ประการ และจริยาประ-
ปุเรควา ปารมี สัพพทา ปโคโต สมโพธิมุตคัม	การ เสี่ยงกาลละอันนานประหมัดว่าได้๒๐ อสงไขย—ปายแสนมหากัลป์
	หิตาย เพื่อให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ สัพพปาณีน แก้สั่วทั้งหลายทั้งมว

จากการเปรียบเทียบทั้ง 3 ฉบับ จะเห็นว่าเนื้อหาขึ้นต้นเป็นเรื่องเดียวกันคือ กล่าวยกย่องพระเกียรติคุณของพระพุทธเจ้า ในสมัยที่พระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งได้บำเพ็ญทานบารมีมาทุกๆ ชาติ โดยวรรคแรกเป็นการใช้ภาษาบาลีแล้วขยายความตามเนื้อหาที่ภาษาบาลีได้กล่าวถึงแม้ว่าคำพูดจะไม่ตรงกันทั้งหมดทุกคำ แต่เนื้อหาและสิ่งที่นำเสนอเป็นเรื่องเดียวกันและเนื้อความในตอนต่อ ๆ ไป ก็เป็นเหมือนกันคือลำดับเรื่องที่จะกล่าวและเหตุการณ์ต่างๆ ในเรื่องเป็นไปในทำนองเดียวกัน คือส่วนแรกทุกฉบับจะขึ้นต้นเหมือนกัน โดยกล่าวถึงพระเกียรติคุณขององค์พระพุทธเจ้า ในส่วนที่สองจะเป็นการกล่าวถึงการเสด็จประพาสพระเกสาธาตุและประทับรอยพระบาทพร้อมทั้งทำนายอนาคตกาลของแต่ละที่ ๆ พระองค์ทรงเสด็จโปรดสัตว์โลกทั้งหลายและมีบางที่บางแห่งพระองค์ยังได้เทศนาเกี่ยวกับอดีตกาลของสถานที่นั้นด้วย ในส่วนที่สามได้กล่าวถึงคุณถึงโทษของคนในสากลชมพูทวีป ในการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ จากการศึกษาโดยละเอียดจึงเห็นว่า โครงเรื่องและเหตุการณ์ต่างๆ ที่กล่าวในคัมภีร์เหมือนกันตั้งแต่เรื่องเริ่มต้นจนถึงจบ

2.5.1.2 ในส่วนปลีกย่อยอื่นๆ ของเรื่อง

แม้ว่าเนื้อเรื่องทั้งหมดจะลงลอยในแบบอันเดียวกัน แต่หากพิจารณาให้ละเอียดถึงข้อปลีกย่อยต่าง ๆ แล้ว จะพบข้อแตกต่างในบางประเด็น ความแตกต่างในเรื่องเนื้อหาของคัมภีร์แต่ละฉบับที่ผู้วิจัยนำมาเป็นประเด็นศึกษานี้อยู่ 3 กลุ่มย่อยๆ เช่น

- 1) ความแตกต่างทางด้านจำนวนเป็นตัวเลขที่นับได้
- 2) ความแตกต่างที่มีข้อปลีกย่อยบางอย่างปรากฏในบางฉบับแต่บางฉบับไม่ได้กล่าวถึง
- 3) ความแตกต่างที่กล่าวถึงเรื่องสังคมวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงภูมิภาคของผู้นำไปศึกษาและคัดลอกต่าง ๆ

ซึ่งความแตกต่างในแต่ละประเด็นนี้นั้นเปรียบเสมือนว่าพันธุ์ของพืชชนิดหนึ่ง เมื่อเจริญเติบโตในภูมิภาคต่างกันย่อมมีความแตกต่างกันเป็นสังขรรคมา ฉะนั้นผู้วิจัยจึงนำตัวอย่างบางประเด็นมาให้เห็นดังนี้

1. ความแตกต่างที่เป็นจำนวน

เป็นความแตกต่างที่เกี่ยวกับจำนวนที่นับได้ และเดือนปีต่าง ๆ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ ซึ่งเรื่องราวของแต่ละฉบับได้กล่าวถึงเหมือนกัน แต่ไม่ตรงกันที่จำนวนหรือเวลา เช่น

ในฉบับของวัดพระธาตุศรีจอมทอง เขียนว่า ...ได้พบพระพุทธเจ้าทั้งหลาย 125,000 องค์¹³

ในฉบับใบลานของหอสมุดแห่งชาติลาว เขียนว่า ...ได้พบพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จำนวน 105,000 องค์¹⁴

ในฉบับที่เป็นสำนวนอีสาน เขียนว่า ...ได้จวบพบพระพุทธเจ้าทั้งหลายแสนปาย 5 พันคน¹⁵

และอีกตัวอย่างหนึ่งในฉบับใบลานของหอสมุดแห่งชาติลาว เขียนว่า ...ตั้งแต่หัวเรือ คำนี้นี้ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1010 วา¹⁶

และในเรื่องเดียวกันฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง เขียนว่า ตั้งแต่หัวเรือคำนี้นี้ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 10 วา¹⁷

ในฉบับสำนวนอีสาน เขียนว่า แต่หัวเรือคำนี้นั้นเมื่อวันตกพูน 10 วา¹⁸ นอกจากนี้ตัวอย่างที่กล่าวมานี้ยังมีอีกหลาย ๆ กรณีที่การเขียนจำนวนไม่ตรงกัน แต่สถานการณ์ และเหตุการณ์เป็นอันเดียวกันเช่นเรื่องของปี พ.ศ. ในฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทองเขียนว่า

¹³ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ผูก 1 หน้า 13.

¹⁴ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 1 หน้า 4.

¹⁵ สีลา วีรวงค์, พระเจ้าเลียบโลก ฉบับสำนวนภาคอีสาน, ผูกที่ 1 หน้า ข.

¹⁶ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 9 หน้า 46.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, ผูก 8 หน้า 111.

¹⁸ สีลา วีรวงค์, พระเจ้าเลียบโลก ฉบับสำนวนภาคอีสาน, ผูก 14 หน้า ฐ.

จนกระทั่งถึงปีถัดไป จุลศักราช 931 อายุพระพุทธศาสนาล่วงไปได้ 2112 พรรษา ยังมีกษัตริย์องค์หนึ่งนามว่าฟ้ามหารา ¹⁹

ในฉบับหอสมุดแห่งชาติของลาว เขียนว่า จนกระทั่งถึงปีถัดไป จุลศักราช 931 อายุพระพุทธศาสนาล่วงไปได้ 2080 พรรษา ยังมีกษัตริย์องค์หนึ่งพระนามว่าฟ้ามหารา ²⁰

ในฉบับสำนวนอีสาน เขียนว่า อดีตพระพุทธศาสนาล่วงพ้นได้ 2108 ยังมีกษัตริย์คนหนึ่งชื่อว่าฟ้ามหารา ²¹

และอีกตัวอย่างหนึ่งคัมภีร์ได้กล่าวถึงมหาเจดีย์ธาตุที่ค้อยสังคุดตระ

ฉบับของหอสมุดแห่งชาติลาว เขียนว่า ฐานธรณีพระมหาเจดีย์แต่ละด้านกว้าง 255 สอก สูง 567 สอก วัดรวมทั้งหมด 1,020 สอก ²²

ในฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง เขียนว่า ฐานธรณีพระมหาเจดีย์แต่ละด้านยาว 267 สอก สูง 267 สอก วัดรอบทั้งหมด 1,020 สอก ²³

ส่วนฉบับเป็นสำนวนอีสาน เขียนว่า พระเจดีย์เจ้าหลวงกว้าง 450 สอก ส่วนสูงได้ 130 สอกแล ²⁴

บรรดาจุดที่แตกต่างเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งยกมาพอเป็นตัวอย่าง หากสืบสาวให้ละเอียดในแต่ละจุดแล้วแน่นอน ว่ายังมีอีกหลายจุดที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ น่าจะมาจากความไม่ชัดเจนของผู้ลอก ผู้จารเอง หรือความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากการคัดลอกเอง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ความแตกต่างเหล่านี้ยังมีน้อย หากเทียบกับความแตกต่างทางด้านสาระปลีกย่อย

2. ความแตกต่างของข้อปลีกย่อยด้านเนื้อหาที่ขาดไป

ดังที่กล่าวมาแล้วในประเด็นก่อนว่า โดยภาพรวมแล้วเนื้อหาใหญ่ ๆ ของแต่ละฉบับที่นำมาศึกษาไม่มีความแตกต่างกัน แม้กระทั่งเหตุการณ์และจุดประสงค์ของการแต่งก็ไม่แตกต่างกัน แต่สาระที่ปลีกย่อยยังมีความต่างกันหลายจุดหลายเรื่อง และมีในเกือบทุก ๆ จุด แต่จุดที่แตกต่างกันมากและเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าจะนำมาศึกษาเห็นจะมีอยู่ 3-4 จุดเช่น ในฉบับหอสมุดแห่งชาติของลาวเขียนว่า

...เมืองทั้งหลายเหล่านี้หากเป็นหน้าด่านเมืองไทยนับเข้าในเมืองอาฬวี่ทั้งหมด...

¹⁹ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดจอมทอง, ผูก 2 หน้า 27.

²⁰ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 2 หน้า 11.

²¹ สีลา วีระวงศ์, พระเจ้าเลียบโลก ฉบับสำนวนภาคอีสาน, ผูก 4 หน้า ก.

²² พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 3 หน้า 11.

²³ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ผูก 2 หน้า 38.

²⁴ สีลา วีระวงศ์, พระเจ้าเลียบโลก ฉบับสำนวนภาคอีสาน, ผูก 7 หน้า ข.

เมื่อพยากรณ์ดังนี้แล้วพระพุทธเจ้าก็เสด็จไปถึงที่หนึ่งเป็นเขตเมืองลือแล้วก็มาหาในที่นั้น ยามนั้นชาวละแวกทั้งหลายเขาก็เห็นพระพุทธเจ้ามานั่งที่นั่นเป็นที่จอมคอยสูง แล้วก็จากันว่า “พระพุทธเจ้ามาเมตตาเราดังนี้ เราควรจะกะวันนาหาได้แต่วันนี้เทียว” แล้วก็พากันแต่งแปลงของควรเคี้ยวควรกินมากนัก แล้วถึงวันรุ่งเช้าเขาก็เอามาถวายให้เป็นทานแก่พระพุทธเจ้า พวกเขาก็ขอเอารอยพระบาท พระพุทธเจ้าก็ทรงเหยียบรอยพระบาทไว้ให้เขาได้ไว้ และบูชาแล้วพยากรณ์ว่า “เมื่อตถาคตมาถึงที่นี่เขาก็มากล่าวเช่นนั้น เมื่อภายหลังบ้านอันนี้บ้านหนึ่งจักชื่อว่าบ้านป่า บ้านหนึ่งชื่อว่าบ้านเชิงแค” เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์เช่นนั้นแล้วก็เสด็จไปยังที่หนึ่ง คนทั้งหลายก็มาราธนาพระพุทธเจ้าอยู่เมตตาที่นั่น แล้วเขาก็นำเครื่องสักการะบูชาถวาย แล้วก็ทูลขอรอยพระบาทสารีริกธาตุ แล้วพระพุทธเจ้าก็ทรงเหยียบรอยพระบาทไว้ให้แก่เขา เมื่อตถาคตจะเดินทางมาถึงที่นี่ พวกเขาก็มาพูดกันว่า “แหแห่งเรายังท้อว่าจะเอาทอดลงห้วย ขนาดว่าจะจับปลาที่จะดึงไปมาเอียง ยาน” เมื่อเขาคดปลาได้แล้วก็คิดว่าจะทำบุญที่รับบึง หมก แล้วตกแต่งทำบุญให้ทานบูชาแก่พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงพยากรณ์ว่า “เมื่อภายหลังเมืองอันนี้จักได้ชื่อว่าเมืองแพปลา แม่น้ำอันนี้จักได้ชื่อว่า แม่น้ำเอียง ยาน” ฯลฯ

เมื่อพระพุทธเจ้าพยากรณ์เช่นนั้นแล้วก็เสด็จไปสู่ที่แห่งหนึ่งคนทั้งหลายก็มาให้ทาน แล้วเขาก็ทูลขอเอารอยพระบาท พระพุทธเจ้าก็ประทับรอยพระบาทไว้เหนือหินก้อนหนึ่งแล้วก็พยากรณ์ว่า “ตถาคตมาถึงที่นี่คนทั้งหลายก็มากล่าวบ้านฝูงช้างทั้งหลายนี้จักเป็นบ้านหอเมืองแมน ในภายหลัง เป็นเพราะกรรมคำพูดเขา บ้านเมืองของเขาจักเป็นเมืองแมนบ้านหอแล” “พระพุทธเจ้าพยากรณ์เช่นนั้นแล้วก็เสด็จไปถึงที่หนึ่งแล้วก็หยุดอยู่ ยามนั้นชาวละแวกทั้งหลายเห็นพระพุทธเจ้ามาอยู่ที่นี่ก็ปล่ำวกันแต่เครื่องมาสักการบูชา”²⁵

ในฉบับที่เป็นสำนวนอีสานก็ได้เขียนไว้ในทำนองเดียวกัน แต่มีความผิดเพี้ยนกันบ้างเล็กน้อยเช่น “...*พระเจ้าท่านายฉนั้นแล้ว ก็เสด็จไปเขตเมืองลือ ไปหาที่หนึ่งแล้ว ละวะ (ละวะ) ทั้งหลายเห็นพระเจ้านั่งอยู่ที่นี่ที่เป็นจอมคอยสูงแห่งหนึ่งละวะทั้งหลายรู้แล้วก็จากันว่า “พระเจ้ามาเมตตาเราดังนี้ เราจักควรกะวันนาหาไว้แต่วันนี้เถ็น” นางพ้องแปลงของควรเคี้ยวควรกินมากนัก ถึงวันรุ่งเช้าเขาก็มาถวายให้เป็นทานแก่พระพุทธเจ้าหันแล เขาก็ขอเอาพระบาทไว้ พระเจ้าก็ย่ำพระบาทไว้ให้แก่เขาแล้วก็ท่านายว่า “เฮมาฮอดที่นี้เขามากล่าวฉนั้นนั้ ภายหลังบ้านเขาบ้านหนึ่งชื่อว่า บ้านทีละ บ้านหนึ่งชื่อว่าบ้านป่าแก บ้านหนึ่งชื่อว่าบ้านเชิง พระเจ้าท่านายดังนี้แล้วก็เสด็จไปยังอยู่ที่ใดที่หนึ่ง คนทั้งหลายก็มาราธนาพระอยู่เมตตาที่นั่น เขาก็มาสักการะบูชาขอเอาพระบาทเจิ้งพระเจ้า พระเจ้าจึงย่ำพระบาทไว้ให้แก่แล้ว ท่านายว่า “ดูพระตถาคตมาฮอดที่นี้ เขาก็มาจากัน

²⁵ พระเจ้าสิบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 4 หน้า 17-18.

* สำนวนอีสาน พระเจ้า หมายถึง พระพุทธเจ้า

ว่าเหตุทอศอมดวงขนาดบ่ยาก ตัวปลาก็ติดอยู่อย่างเสี้ย แคนเป็นแต่บุญเคยได้ทาน เขาไว้แล้ว
เอาปาลามาฆ่าเอ้อมแล้วปิ้งจี่มาทาน ภายหน้าเมืองอันนี้จักได้ชื่อว่าเมืองแกปลาอันหนึ่ง ชื่อว่า
เมืองผ่าปลาอันหนึ่ง แม่น้ำอันนี้จะได้ชื่อว่าแม่น้ำยุ่งอย่างชะแล” พระพุทธเจ้าทำนายไว้ฉนั้นแล้ว
ก็เสด็จออกที่หนึ่ง คนทั้งหลายก็มาให้ทานขอเอาพระบาทคอมพระเจ้า ๆ ก็ยำเหนือก้อนหินก้อน
หนึ่งจึงทำนายว่า “พระตถาคตมาทอดที่นี่ คนทั้งหลายก็มากล่าวว่าเมืองผู้งข้าทั้งหลายนี้ก็เป็นบ้าน
หื้อเมืองแมน ว่าอันนิมิตคำปากเขาทั้งหลายบ่ดี ภายหน้าพุ้นแม่นว่าบ้านเขาก็คือเมืองเขาก็คือก็จะเกิด
เป็นเมืองแมนบ้านหื้อแล”²⁶

แต่ข้อความเหล่านี้ไม่ปรากฏมีในฉบับของวัดพระธาตุศรีจอมทอง และผู้วิจัยได้ศึกษาดู
จากฉบับโบราณของวัดคู่คำ จังหวัดเชียงใหม่ ก็ไม่มีเหมือนกัน

ในฉบับของวัดพระธาตุศรีจอมทองก็มีหลายตอนหลายหน้าที่ฉบับหอสมุดแห่งชาติของ
ลาวไม่มี เช่นในตอนที่ยืนยันว่า พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า “เมื่อตถาคตมาถึงที่นี่เขาทั้งหลายพา
กันมาทำบุญถามกันว่า “ลูกหลานตู่ทั้งหลายมีอะไรมาทำบุญ ทำทานหรือ” คนต่างบ้านนั้นก็กล่าว
ว่า “บ้านตู่ทั้งหลายได้แล้ว ถือว่าส้มขึ้นลูกหนูเอามาทานเป็นอาหารถวายทานแล” บ้านเขานั้นจะ
ได้ชื่อว่าบ้านลูกหนู พวกเขากลับบ้านหนึ่งกล่าวว่า “ตู่ข้าไม่มีอะไรมาทำบุญทำทาน นอกจากส้มขึ้น
แลอยู่เท่านั้น” ต่อไปภายหน้าบ้านเขาจะได้ชื่อว่าบ้านแลดู คนกลางคนกล่าวว่า “อะไร ๆ ก็เป็นของ
หมักของคอง คือเนื้อส้ม ผักคอง พอกินเข้าไปก็จะเสบไส้ใหม่ใจข้าด้วยช่องอยู่ทางไป (ท้องร่วง)
สู่ท่านทั้งหลายจงทำ “สุยลลา” มาถวายเถิด ต่อไปภายหน้าบ้านนี้จะได้ชื่อว่า บ้าน สุยลลา ต่อไป
ภายหน้าชาวบ้านนี้จะทุกข์ไร้ เสบไส้ใหม่ใจด้วยช่องอยู่ทางไป”

พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์พระบาทบ้านสุยลลาจบแล้ว ก็เสด็จไปถึงคอยผาแห่งหนึ่ง
พวกทมิฬทั้งหลายมีหลายบ้านหลายที่ที่ป่าวประกาศกันมาทำบุญเขาก็พูดกันว่า “ตู่ทั้งหลายไปดัก
ข่าย ดักนกทั้งไว้กลางกิ่งโน้น นกแก้วมาถูกตาข่ายพาเอาขยับินไปหมดเหลือแต่ความว่างเปล่า”
อีกบ้านหนึ่งก็พูดกันว่า “คอยหินคอยผาเป็นเงื่อมอยู่ข้างหน้านั้น เป็นบ้านเราทั้งหลาย” ลัวะที่มา
จากบ้านแห่งหนึ่งก็พูดว่า “ดูอยู่บ้านโน้นมองดูท้องฟ้าเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จเหาะผ่านมามีรัศมีรุ่ง
เรือง จนมาถึงคอยแห่งนี้เราทั้งหลายเห็นแล้วก็ชวนกันติดตามมาทำบุญ” ลัวะบ้านหนึ่งไม่ทราบ
ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมา เขาพากันไปบอกก็เลยรับมาแต่ตัวเปล่าถูกถามว่า “ลูมีอะไรมาทำบุญ” พวก
เขาจึงพูดว่า “เราทั้งหลายรับมากระทั้งขามใส่ยาสูบก็ลืมเอามาด้วยไม่ได้อะไรมาทำบุญ” ลัวะบ้าน
หนึ่งเขาใช้ให้ไปบอกเมื่อมาถึงก็พูดกันว่า “เราทั้งหลายอยู่บ้านพูดกันว่า คนอยู่บ้านร้องหิ้วที่ต่ำคง
ไม่รู้ไม่เห็นอะไรหนอ ถ้าหากว่าเราทั้งหลายไม่ไปบอกให้รู้ก็คงไม่ได้มา เมื่อมาแล้วจึงรู้ว่าพระ
พุทธเจ้าเสด็จมาจริง เราคอยรู้ คอยอภิวาทกราบไหว้ คอยทำบุญมานานแล้ว”

²⁶ สีลา วีระวงศ์, พระเจ้าเลียบโลก ฉบับสำนวนภาคอีสาน, ผูก 9 หน้า จ.

ลัวะอีกคนหนึ่งอยู่บ้านแห่งหนึ่งกล่าวว่า “ดูอยู่บ้านก็รู้ว่าสัตัพัญญพระพุทธรเจ้าไม่เสด็จไปเมตตาทางท้องคอยผาฝ่ายใต้เข้าใจว่าทางคอยผาเหนือก็ไม่รู้ไม่เห็นเหมือนกันจึงไม่เห็นมา สหายฝ่ายทางนี้ไปบอกจึงทราบแล้วจึงรีบมาเดี๋ยวนี้แหละ” ลัวะอีกบ้านหนึ่งมาถึงแล้วก็พูดกันว่า “สหายเอ๋ย ดูอยู่บ้านม่อนคอยที่ดำมองไม่เห็น พระพุทธรเจ้าเสด็จมาเมตตา พอดีพวกอุสหายทั้งหลายไปบอกจึงทราบ” แล้วจึงพากันเดินลัดคอยลัดป่ามาถึงที่นี่ จึงได้อภิวัตกราบไหว้และทำบุญ ลัวะอีกบ้านหนึ่งมาถึงแล้วก็พูดว่า “สหายเอ๋ย ดูข้าทั้งหลายไม่ทราบว่พระพุทธรเจ้าเสด็จมาเมตตา คนทั้งหลายทางบ้านก็ไปไร่ไปสวน สหายทางนี้ไปบอกจึงทราบจึงชวนกันมาจากบ้านไร่เรือนไร่นั้นมาไหว้มาทนมพระพุทธรเจ้า”

ทมิฬทั้งหลายเขาก็พร้อมกันแต่งข้าวน้ำโภชนาหาร ทุนถวายแก่พระพุทธรเจ้า พระพุทธรองค์ทรงรับ แล้วพวกเขาก็กราบจุลชรอยพระบาทที่ทรงพระเมตตาเหยียบรอยพระบาทไว้หนึ่งรอยเพื่อเป็นที่สักการบูชาแก่คนและเทวดาทั้งหลาย แล้วก็ทรงพยากรณ์ว่า “ดูรา อานนทต่อไปภายหน้าบ้านนี้จะได้ชื่อว่า “บ้านท้อง” เพราะคำพูดของพวกเขาว่ “ดูข้าอยู่บ้านท้อง” นั้นแหละ ลัวะอีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่าบ้านผ่อ เพราะคำพูดของพวกเขาว่ “ข้าทั้งหลายอยู่บ้านผ่อทัน (มองเห็น) พระพุทธรเจ้า” อีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่าบ้านแผล เพราะคำพูดของเขาว่ “ข้าทั้งหลายเห็นพระพุทธรเจ้ามาแผล (มาถึง) จึงติดตามมาทำบุญ” อีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่า บ้านยวะ เพราะคำพูดของเขาว่ “ข้าทั้งหลายเห็นพระพุทธรเจ้ามาทางอากาศ ยวะ (รัศมีแผ่ออก)” อีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่าบ้านจำห้วย เพราะคำพูดของเขาว่ “ข้าทั้งหลายอยู่บ้านห้วยบ้านดำมองไม่เห็นพระพุทธรเจ้าเสด็จมา” อีกบ้านหนึ่งได้ชื่อว่าบ้านจำคอง เพราะคำพูดของเขาว่ “ข้าทั้งหลายอยู่บ้านคองหาพระพุทธรเจ้ามาโปรดเมตตา” ลัวะอีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่าบ้านซอน เพราะคำพูดของเขาว่ “ข้าทั้งหลายมัวมาทำมาหากินเลี้ยงร่างกายอยู่ เลยมองไม่เห็นพระพุทธรเจ้า” ลัวะอีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่า บ้านเสียดุง เพราะคำพูดของเขาว่ “ข้าทั้งหลายรีบมาจนอุจสาอุบหายและลืมหืม บ้านลัวะอีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่าบ้านซาง เพราะเขาพูดว่ “นกแก้วถูกดาษยบินมาเอาดาษยหายไ้ตั้งแต่ช่องซางไว้” และพระองค์ได้ตั้งชื่อบ้านโมง บ้านม่างย่ง บ้านมอน บ้านไร่ บ้านแจ่ม บ้านผาใต้ บ้านผาเหนือ พระบาทผาน้อย อันมาจากคำพูดที่กล่าวมาในเบื้องต้น ²⁷

ข้อความดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏมีในฉบับของหอสมุดแห่งชาติลาว และฉบับเป็นสำนวนอีสานที่พิมพ์โดย สำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี

อีกตัวอย่างหนึ่งเรื่อง ในคัมภีร์แต่ละฉบับได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธรเจ้าเสด็จในที่เดียวกัน แต่กลับกล่าวถึงเรื่องราวบางอย่างแตกต่างกัน ดังในฉบับของวัดพระธาตุศรีจอมทองเขียนว่าพระพุทธรองค์ทรงพยากรณ์เช่นนี้แล้วก็เสด็จจากไปบรรลู่ถึงบ้านแห่งหนึ่ง คนทั้งหลายก็มาถวาย

²⁷ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ผูก 6 หน้า 69-71.

การต้อนรับและถวายอภิवाทกราบไหว้ แล้วพวกเขาก็อาฉติแก่กันว่า “สูงไปแกงผักแกงหน่อเพื่อมาถวายทานคนทั้งหลาย ลางคนก็เอาหม้อใหม่ที่ยังไม่ได้ล้างนั้นมา เพราะหม้อเก่ามันชำรุด คนปั้น ๆ ไม่สวย คอยพิจารณาทำให้ดีก่อนเอาหม้อใหม่ไปนั้นมาล้างเสียแล้วนำมาตั้งไฟ” ลางคนว่า “ได้กวางจึงจะล้างหม้อ” เขาพูดเช่นนี้แก่กัน บ้านนี้จึงได้ชื่อว่า “บ้านกวางล้างหม้อ” บ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่าบ้านล้ำ คนลางคน ว่าล้างหม้อไว้เกือบจะแดง แล้วน้ำยังไม่ทันคักใส่สักหยด

บ้านนั้นจะได้ชื่อว่า “บ้านหล้าแดง” ประการหนึ่งเขาว่าให้กันว่า “พวกบ้านเหนือนั้นกำลังล้างหม้อเดี๋ยวนี้” บ้านนั้นจะได้ชื่อว่า “บ้านหม้อล้างเหนื่อ” คือว่า ที่อยู่เหนือหัวน้ำ แม่น้ำนี้จะได้ชื่อว่า “แม่น้ำล้างแดง” เวลานั้นลง ไม้ขอนทั้งหลายตลอดถึงขยะที่ไหลมาตามน้ำก็จะเป็นสีแดง เหมือนคังหม้อน้ำที่ถูกไฟไหม้จนเป็นสีแดงนั้นแหละ เมื่อเขาเอาหม้อแกงไปแก้ม่างไฟ เขาผลอปล่อยให้น้ำแกงแห้งเสียแล้วก็ดำกันว่า “ให้ดูไฟกลับไม่ดูจนน้ำในหม้อแห้งหมด ทำเช่นนี้เป็นของไม่ควรกินไม่ควรทำบุญ เมื่อแกงสุกแล้วยังไม่ทันจะยกหม้อแกงลง ลางคนก็ว่า “สูงไปข้างหัวไฟเสียแต่เช้าหมอ” เหตุนี้เมืองนี้จะได้ชื่อว่า “เมืองข้างหัว” แม่น้ำอันนี้จะได้ชื่อว่าแม่น้ำข้างหัว เพียงแต่ฝนตกมาน้ำสีดำคล้ำเหมือนสีน้ำแกงไฟไหม้ก็จะล่งไหลลงมานั้นแหละ เมื่อพวกเขาทำบุญ และพระพุทธเจ้าทรงเสวยแล้ว ก็กราบบังคมทูลขอรอยพระบาท พระพุทธองค์ก็ทรงประทับรอยพระบาทไว้หนึ่งรอย แล้วทรงพยากรณ์ว่า พระบาทรอยนี้จะได้ชื่อว่า “พระบาทบ้านพานเมืองข้างหัว”

ขณะนั้นมีลัวะสองคน ลงมาหาซื้อไก่เพื่อเอาไปเรียกขวัญข้าว พวกไทยเมืองจึงถามว่า “สองเชือมารูอะไร” ลัวะทั้งสองตอบว่า “เชื้อข้าทั้งสองมาหาซื้อไก่ เพื่อเอาไปเรียกขวัญข้าว” ไทยว่า “ฤดูนี้สูงจะหาไก่ไปทำขวัญข้าวคงหา” ลัวะสองคนจึงกล่าวว่า “คำโบราณกล่าวว่า ข้าวคำทั้งจนข้าวเข้าถึงเดือน 3 ทุกปี ปีนี้กลับเข้าถึงเดือน 4 แล” ไทยจึงกล่าวว่า “แค่นี้ไปภายนอก สูงอย่าได้เชื่อคำโบราณเช่นนั้นอีก หากว่าทั้งข้าวไว้ในไร่ในนานานไปเท่าไร นกก็จะกิน หนูก็จะกินเสียจนรีบเอาข้าวเข้าไปไว้ในบ้าน เก็บรักษาให้มิคชิตเกิด ถ้าเชื่อคำโบราณจะพาให้พวกสูดข้าวอดแกงเป็นแน่” คนไทยทั้งหลายกล่าวเช่นนั้นแล้ว ก็เรียกลัวะทั้งสองมากินข้าวว่า “สองเชือจงมากินข้าวกับด้วยคูก่อนเกิด” ลัวะทั้งสองคนกล่าวว่า “สองเชือทำมาแต่ตัวเปล่า ไม่มีอะไรมาร่วมกินร่วมทานกับท้าวขุนเจ้าทั้งหลายแล” ไทยเมืองตอบว่า “ไม่มีอะไรมาทำบุญก็ไม่เป็นไร มาเกิดสองเชือจงมากินข้าวกับพวกคูก่อนเกิด ข้าวปลาอาหารมาก เมื่อกินแล้วก็ไปช่วยทำงานล้างถ้วยล้างชามล้างหม้อล้างทัพพีเกิด” เมื่อว่าเช่นนั้นแล้ว ลัวะทั้งสองคนจึงมาร่วมกินข้าวด้วย คนไทยทั้งหลายจึงกล่าวว่า “ดูรา สหาย สูอยู่บ้านไกลจะไปมาไม่ถึงได้โดยง่ายเชื้อทั้งสองจงเอาเสื้อขาว มาทูลขอพระพุทธเจ้าทรงประทับรอยพระบาทให้ เพื่อนำไปกราบไหว้สักการบูชาเกิด” ลัวะทั้งสองได้ยินเช่นนั้นจึงพูดกันว่า “ผ้าขาวเราไม่มี” เสื้อขาวใหม่ ๆ ของท่านมีหรือไม่จงเอาไปซักเสียให้ดีแล้วมาขอพระพุทธเจ้าทรงประทับรอยพระบาท เพื่อเอาไปอุปัฏฐากเกิด” แล้วลัวะทั้งสองคนก็นำเอาเสื้อไป

ชักจนสะอาดแล้วนำมาทูลขอพระพุทธเจ้าทรงประทับรอยพระบาท พระพุทธองค์ทรงเอ็นดูมีพระเมตตา ทรงเหยียบรอยพระบาทไว้เหนือเสื่อผืนนั้น ให้แก่ลัวะทั้งสองก็นำเอาไปไหว้ที่ป่าไม้หก (ไม้ไผ่ป่านชนิดหนึ่งไม่มีหนามใหญ่เท่าไม้ไผ่สีสุกแต่ปล้องยาวกว่าเนื้อไม้หนา) ที่หนึ่งอยู่ในที่สูงดีแล้ว จึงไปบอกแก่ชาวบ้านมาสักการบูชา

พระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ว่า “เมื่อลัวะทั้งสองคนมาไหว้ศาลาคณัน ไทยทั้งหลายร้องเรียกให้มากินข้าวทั้งสองคนตอบว่า “สองเขื่อนไม่มีอะไรมาทำบุญ รู้สึกอาย ไม่กินหรอก” ไทยทั้งหลายจึงกล่าวว่า “ข้าวและอาหารการกินมีเยอะแยะ มาช่วยกันกินเถิด” ลัวะทั้งสองคนจึงได้มากิน เหตุนั้น ลัวะบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่า บ้านเต็มกิน (ช่วยกันกิน) อีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่า บ้านค้อย (ค้อยแปลว่า กิน) (ในประโยคเดิมที่ยังไม่ได้แปลเป็นภาษากลางว่า “ข้าวและคำกินมีมากนักมาเต็มกันค้อย) อีกบ้านหนึ่งจะได้ชื่อว่าบ้านหกลต่อไป พระบาทบ้านหก, บ้านเต็ม จะปรากฏเห็นรอยนิ้วอยู่กลางพระบาทนั้นแหละ ส่วนพระบาทเมืองจางหล้วนนั้นจะเห็นรอยเท้ามีนิ้วทั้งสิ้น เพราะว่าเหยียบลงบนเสื่อสีขาวแล้วนำมาประดิษฐานไว้ ส่วนที่ที่พวกเขาพบกับศาลาคณันก็ได้ไว้รอยพระบาทไว้หนึ่งรอย

พระพุทธเจ้าทรงไว้รอยพระบาทและครีษพยากรณ์ดังกล่าวแล้ว ก็เสด็จไปถึงคอยหิน ลูกหนึ่งมีชื่อว่า คอยผาแดง (บางฉบับว่าคอยผาแดง) ดังได้ขียนมาว่า คอยผาแดงเมืองขาง²⁸

ส่วนฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว ได้เขียนว่า

เมื่อนั้นพระพุทธองค์ก็เอาพระอรหันต์กับอานนท์เถระเจ้า พระยาอินทร์ พระยาโสภณเสด็จหนีไปถึงบ้านแห่งหนึ่ง คนทั้งหลายก็มาถวายการต้อนรับ กราบไหว้ บูชา แล้วพวกเขาก็อาณัติแก่กันว่า “สูงไปดั้นข้าวทุ่งแกงเถิด ตกแต่งยังโภชนาอาหารจักให้ทานนั้นแล้ว คนทั้งหลายฝูงนั้นเขาก็กระทำตามคำอาณัติทุกอย่างแล” เมื่อถึงกาละอันแล้วเขาก็ยังไม่ทันปงหม้อหุงข้าวต้มแกง

ดังนั้นยังมีผู้หนึ่งก็หากมาท้วงทักว่า “ทำไมสุไม่ก่อไฟเสียแต่เช้านั้นจ้ะ ว่าอันเหตุดังนั้นเมืองอันนั้นก็จักชื่อว่า เมืองข้าชะแล แม่น้ำอันนี้ก็จักได้ชื่อว่าแม่น้ำข้าชะแล คนทั้งหลายได้มาให้ทานแล้วก็กราบบังคมทูลขอรอยพระบาท พระพุทธองค์ก็ทรงเหยียบรอยพระบาทไว้หนึ่งรอยแล้วทรงพยากรณ์ว่า “พระบาทภูตถาคตรอยนี้ จะได้ชื่อว่า พระบาทเมืองข้าชะแล”

ยามนั้นมีลัวะสองคนลงมาหาซื้อไก่ เพื่อทำขวัญว่าอันไทยเมืองจึงถามว่า “สองเขื่อนมาหาสิ่งนั้นจ้ะ” ว่าอันแต่นั้นลัวะจึงกล่าวว่า “ข้าทั้งสองมาหาซื้อไก่เมื่อเรียกขวัญนั้นคายน” พวกไทยถามว่า “ฤๅคุณี่สูงจะหาไก่ไปทำขวัญดังฤๅจ้ะ” ลัวะสองคนจึงกล่าวว่า “คำโบราณว่า ข้าวคำคำคือถึงเดือน 3 ก็ทำอู่ขวัญ ปีเดือนใหม่และบัดนี้ก็จัดเอาเข้าถึงเดือน 4 คาย จักว่าเป็นภาษาลาวว่าสังขาน

²⁸ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ผูก 6 หน้า 81-82.

ปีเดือนใหม่คำโบราณว่า เลขสังคราดีขึ้นแล้วให้มีข้าวต้ม ข้าวหนม ก็หาภรรนาผู้เฒ่าผู้แก่มาทำขวัญถวายเขาว่าสิ้นนี้ แล้วไทยผู้นั้นจึงกล่าวว่าแต่ไปเมื่อหน้าสูอย่าฟังคำโบราณอันนั้นเทญ ฟังคำโบราณสูจักพากันอดอยาก แล้วพากันทุกซ์ลำบากมากขึ้น หากจะเป็นเวทนาไปไม่สิ้นสุดชะแล ว่าอันสูงเอาแก้วทั้งสามเป็นที่พึ่ง บัดนี้จักบอกให้ฟังพระพุทธเจ้าก็มาโปรดคนทั้งผีในโลกนี้ แล้วสูอยู่ที่ไกลจะไปมาไม่ถึงได้โดยง่ายแล เชื้อทั้งสองจงเอาผ้าขาวมาให้สัพพัญญูเจ้า โปรดประทับรอยพระบาทไว้ให้เป็นทีไหว่และบูชาเถิด ว่าอันแต่นั้นลัวะทั้งสองก็จากันว่า “เราทั้งสองนี้ก็หากทุกซ์จนอึ่งนักแม้ว่าผ้าขาวก็ไม่มี เสื้อขาวก็ไม่มีแต่อันใดละคิงนี้ก็ว่าใหม่คาย ก็พ้อเอาไปซักน้ำเสียดีแล้ว ก็มากราบไว้พระพุทธเจ้าทรงประทับรอยพระบาทให้แล้วจึงเอาเพื่ออุปฐากเท่าวันเถิดว่าอันแล้วข้าทั้งสองก็ได้ยินแล้วก็ชมชื่นยินดีจึงได้เอายังเสื้อไปซักน้ำเสียให้บริสุทธิ์ แล้วจึงเอามาถวายให้แก่พระพุทธเจ้าเหยียบไว้ไว้เพื่อจักได้เป็นที่ไหว่และบูชานั้นแล” อันว่าพระพุทธองค์ก็ทรงเอ็นดูมีพระเมตตาทรงเหยียบรอยพระบาทไว้เหนือเสื้อผืนนั้น ให้แก่ลัวะทั้งสองช้านั้นแล้ว เขาก็เอาเสื้อไว้ที่ป่าไม้หกที่หนึ่งก็หากเป็นที่สูงคั่นก แล้วแต่นั้นเขาก็เมื่อบอกข่าวให้แก่ชาวบ้านทั้งหลาย เพื่อให้เขาได้ไหว่นบเคารพยำเกรงและบูชานั้น และยามนั้นเขาทั้งสองก็กลับถึงบ้านเมืองแล้วไทยเมืองทั้งหลายทราบแล้วพวกเขาก็มาต้อนรับนำข้าวน้ำมากินมาทานนำเขาสองเข้าด้วยกัน แต่ว่าเชื้อทั้งสองนี้ไม่มีอะไร จึงยิระอายและไม่กินด้วยว่าอันไทยเมืองนั้นจึงกล่าวข้าวและน้ำกินก็ยังมีมากนักสั่งมาไม่เต็มใจกินทานด้วยเถิด” ว่าอันสองข้างจึงมากินด้วยชะแล เหตุคั่นนั้นชาวบ้านหนึ่งจึงชื่อว่าบ้านเต็มใจกิน บ้านหนึ่งชื่อว่า บ้านคอยชะแล บ้านหนึ่งชื่อว่า บ้านคอยหกชะแล ภายหน้านั้นก็หากจักเห็นเป็นรอยเสื้ออยู่กลางพระบาทนั้นชะแล พระบาทเบื้องหัวเสื้อ น้ำก็หากจักเห็นรอยเท้าเป็นนที (น้ำ) เที่ยงนั้นชะแล เหตุว่าพระพุทธเจ้าก็ได้เหยียบผ้าขาวนั้นแลที่บ้านกาญจน์ พระพุทธเจ้าเข้าอยู่นั้นก็ไว้รอยหนึ่งนั้นแล พระพุทธเจ้าก็ไว้รอยพระบาท แล้วก็พยากรณ์ไว้ดังนี้แล

บัดนี้พระพุทธเจ้ากับอรหันต์ พระยาอินทร์ พระยาโสภะเจ้าทั้งหลาย ก็ย้ายจากที่นั้นก็เสด็จไปถึงคอยหินถูกหนึ่งชื่อว่าคอยผาแดง ดังเรารู้มานี้ คอยผาแดงเมืองขางที่นั้นก็หากมีแต่ปฐม²⁹

จากตัวอย่างที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่าถึงแม้ว่าคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกจะเสนอเนื้อหาอันเดียวกัน แต่ข้อความละเอียดปลีกย่อยก็ย่อมยังมีอยู่หลายจุด หลายประเด็นที่ยังมีความแตกต่างกัน เช่น ในประเด็นที่กล่าวถึงการทำอาหารเพื่อเป็นของทานแก่พระพุทธเจ้าของชาวบ้านแห่งหนึ่งในฉบับของวัดพระธาตุศรีจอมทองได้ปรากฏมีเหตุการณ์หลายอย่างที่ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาวไม่มี เช่น

1. เรื่องการนำเอาหม้อใบใหม่ที่ยังไม่ทันได้ล้าง จึงเอามาล้างเสียแล้วนำมาตั้งไฟ
2. เรื่องการคั้งหม้อไว้บนเตาไฟใหม่เกือบจะแดงแล้วจึงเอาน้ำใส่

²⁹ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 7 หน้า 8-9.

3. เรื่องการให้ดูไฟกลับไม่ดูจนทำให้น้ำในหม้อแห้งหมด

สำหรับในเรื่องเดียวกันนี้ ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาวได้กล่าวเพียงว่า เมื่อถึงเวลาอันควรแล้วพวกเขายังทำอาหารไม่สุก จึงมีคนมากล่าวว่า “ทำไมดูไฟเสียแต่เช้าวันจ้”

อีกประเด็นหนึ่งในเรื่องของการทำงานนายซื้อบ้าน ชื่อแม่น้ำ และชื่อรอยพระพุทธรบาทก็ไม่เหมือนกัน เช่น ฉบับของวัดพระธาตุศรีจอมทองได้มีคำทำนายซื้อบ้านว่า “บ้านกวางล่างหม้อ” “บ้านล้า” “บ้านหล้าแดง” “บ้านหม้อล่างเหนือ” และปรากฏมีชื่อเมืองว่า “เมืองจ้งหลัว” ส่วนแม่น้ำนั้นชื่อว่า “แม่น้ำล่างแดง” “แม่น้ำจ้งหลัว” รอยพระบาทชื่อว่า “พระบาทบ้านพานเมืองจ้งหลัว” ชื่อบ้าน ชื่อเมือง ชื่อแม่น้ำ และชื่อรอยพระพุทธรบาทเหล่านี้ไม่ปรากฏมีในฉบับของหอสมุดแห่งชาติลาว

ในเรื่องต่อมาความในแต่ละฉบับได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ตัวละคร 2 คน ลงมาซื้อไก่เพื่อทำขวัญแต่เหตุการณ์และข้อปลีกย่อยนั้นมีความต่างกันบางจุด เช่น ความในฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทองได้เลียงลำดับเหตุการณ์ดังนี้

1. ตัว 2 คนลงมาซื้อไก่เพื่อไปทำขวัญ
2. พวกไทยเมืองถามว่า “สองเขือมาธุระอะไร” ตัวทั้งสองตอบว่า “ลงหาซื้อไก่เพื่อเอาไปเรียกขวัญข้าว”
3. ไทยว่า “ฤดูนี้สูงจะหาไก่ทำขวัญข้าวคงยาก” ตัวสองคนกล่าวว่า “คำโบราณกล่าวว่า ข้าวทั้งจนถึงเดือน 3 ทุกปี ปีนี้กลับถึงเดือน 4 แล”
4. ไทยว่า “แต่นี้ภรรยาสุ่ยยาซื้อคำโบราณเช่นนั้นอีก”
5. คนไทยกล่าวเช่นนั้นแล้วก็เรียกตัวทั้งสองมากินข้าว
6. กินข้าวแล้ว ตัวเขาเสื่อขาวไปชักเสื่อให้ดีแล้วมาทูลขอรอยพระบาท
7. พระพุทธเจ้าทรงประทับรอยพระบาทไว้เหนือเสื่อผืนนั้น ตัวทั้งสองก็นำไปไว้ที่ป่าไม่หก

8. พระพุทธเจ้าทำนายบ้านลัวว่า “บ้านหนึ่งซื้อบ้านเต๋อมกิน (ช่วยกิน) อีกบ้านหนึ่งชื่อว่าบ้านค้อย (ค้อย แปลว่า กิน) บ้านหนึ่งซื้อบ้านหก ต่อไป พระบาทบ้านหก บ้านเต๋อมจะปรากฏรอยนิ้วอยู่กลางพระบาทนั้น พระบาทเมืองจ้งหลัวจะเห็นรอยเท้าที่ มีนิ้วทั้งสี่

ความในฉบับหอสมุดแห่งชาติลาวได้เลียงลำดับเหตุการณ์ดังนี้

1. ตัว 2 คน ลงมาซื้อไก่เพื่อทำขวัญ
2. ไทยเมืองถามว่า “สองเขือมาหาสิ่งนั้นจ้” ตัวจึงกล่าวว่า “ข้าทั้งสองมาหาซื้อไก่เมื่อเรียกขวัญตาย”
3. ไทยว่า “ฤดูนี้สูงจะหาไก่ไปทำขวัญคงยากจ้” ตัว 2 คนกล่าวว่า “คำโบราณว่า ข้าวคำถึงเดือน 3 ทำอยู่ขวัญ ปีเดือนใหม่ และบัดนี้ก็จัดเอาเข้าถึงเดือน 4 ดาย จักว่าเป็นภาษาลาวว่าสั่ง

ขาน ปีเดือนใหม่ คำโบราณว่า เลขสังกราศขึ้นแล้วให้มีข้าวต้ม ข้าวหนม ก็หาราชนาผู้เฒ่าผู้แก่มา ทำขวัญดาวย”

4. ไทยผู้นั้นว่า “แต่ต่อไปเมื่อหน้า สูอย่าฟังคำโบราณนั้นเทียว”
5. ลัวะทั้งสองเอาเสื้อไปซักน้ำให้บริสุทธิ์ แล้วเอามาถวายให้พระพุทธรเจ้าประทับรอยให้
6. พระพุทธรเจ้าทรงเหยียบเสื้อผืนนั้นให้ลัวะทั้งสอง ลัวะทั้งสองก็นำไปไว้ที่ป่าไม้หก แล้วกลับไปบอกข่าวให้ชาวบ้านไปกราบไหว้และบูชารอยพระบาท
7. เขาทั้งสองกลับถึงบ้านแล้วไทยเมืองทราบก็นำข้าวน้ำมาต้อนรับกินทานด้วย
8. พระพุทธรเจ้าทำนายชื่อบ้านว่า “บ้านเต็มใจกิน” บ้านหนึ่งชื่อว่าบ้าน “ค้อย” บ้านหนึ่งชื่อว่า “บ้านคอยหก” ภายหน้าจะเห็นรอยเสื้ออยู่กลางพระบาทนั้น

จากการลำดับเหตุการณ์ ผู้วิจัยพบว่าเหตุการณ์ที่หนึ่งและที่สองนั้นเหมือนกันแม้ว่าการใช้ถ้อยคำจะผิดเพี้ยนกันเล็กน้อย

ในเหตุการณ์ที่สาม ความแตกต่างจะอยู่ที่ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาวที่มีคำว่า “จักว่าเป็น ภาษาลาวว่า สังขานปีเดือนใหม่ คำโบราณว่าเลขสังกราศขึ้นแล้ว ให้มีข้าวต้มข้าวหนมก็หาราชนา ผู้เฒ่าผู้แก่มาทำขวัญดาวย” ในฉบับของวัดพระธาตุศรีจอมทองไม่มีข้อความดังนี้ และฉบับตำนาน อีสานก็ไม่ปรากฏมีเช่นกัน

ในประเด็นที่ 5, 6, 7 ความแตกต่างจะอยู่ที่การลำดับเรื่องคือ ตามเนื้อหาของฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง เมื่อพวกไทยตักเดือนลัวะทั้งสองแล้วก็เรียกลัวะทั้งสองมากินข้าวด้วย กินข้าวแล้ว ลัวะจึงเอาเสื้อไปซักน้ำ แล้วจึงขอรอยพระบาทได้รอยพระบาท แล้วจึงเอาไปไว้ที่ป่าไม้หก แล้วจึงกลับไปบอกชาวบ้านของคนมากราบไหว้

แต่ในฉบับของหอสมุดแห่งชาติลาวเหตุการณ์จะเป็นไปดังนี้

เมื่อลัวะได้ฟังคำเตือนของไทยแล้วลัวะเอาเสื้อไปซักน้ำ แล้วทูลขอรอยพระบาท เมื่อได้ รอยพระบาทแล้วเอาไปไว้ที่ป่าไม้หก แล้วจึงบอกแก่ชาวบ้านของตน (ลัวะ) ไปกราบไหว้ ชาวบ้าน ได้ทราบข่าวจึงนำข้าวน้ำมากินทานด้วย จากการศึกษาจึงเห็นข้อแตกต่างดังนี้ .-

1. ในฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทองนั้น ลัวะทั้งสองกินข้าวอยู่ที่บ้านของไทยแล้วจึงเอาเสื้อ ซัก และทูลขอรอยพระบาท ได้แล้วจึงกลับไปบอกชาวบ้านของพวกเขา (ลัวะ) มากราบไหว้
2. ในฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว ลัวะทั้งสองเอาเสื้อไปซักแล้วทูลขอรอยพระบาทได้แล้ว จึงกลับสู่บ้านของตน ชาวบ้านจึงนำข้าวน้ำมากินทาน ถ้าตามเหตุการณ์นี้ลัวะทั้งสองเอารอยพระ บาทกลับถึงบ้านของตนแล้วจึงกินข้าวที่บ้านของลัวะเอง มีชาวบ้านของพวกเขา นำอาหารมากิน ทานด้วย
3. ส่วนชื่อบ้านชื่อเมืองและชื่อรอยพระบาทก็ต่างกันบ้าง เช่น

ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง

- บ้านเคี่ยมกิน

- บ้านหก

- จะเห็นรอยนิ้วกลางพระบาท

ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว

- บ้านเคี่ยมใจกิน

- บ้านคอยหก

- จะเห็นรอยนิ้วกลางพระบาท

ความแตกต่างที่กล่าวมานี้มันอาจเกิดขึ้นเพราะผู้คัดลอกและศึกษาในช่วงหลัง ๆ ได้พยายามทำให้สำนวนไพเราะและให้เข้ากับสถานการณ์ของคนในกลุ่มนั้น ๆ และวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ จึงมีการแต่งเติมหรือคัดลอกบางประเด็น แต่ก็ยังมีอีกหลายจุดที่เชื่อว่าเป็นการต่อเติมเสริมความจากผู้แปล ผู้คัดลอก ผู้แต่งใหม่ในยุคปัจจุบัน เช่น ฉบับของวัดพระธาตุศรีจอมทองได้กล่าวถึงประวัติของเมืองกุมกามว่า “เมืองกุมกามอยู่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่นี้เอง แต่โบราณเป็นเมืองๆ หนึ่ง เมืองกุมกามในโคลงนิราศหริภุญชัย ซึ่งเป็นโคลงที่มีอายุมากที่สุด โคลงที่ 45 กล่าวว่า

อารามรมเยศมื่น

มั่งราย

นานกู่คำหลวงหลาย

เช่นท้าว

หกสิบเสียมภูยา

ยังรอด รามเฮย

แปงภูษน้องน้ำ

นาฏไธโรทาฯ”³⁰

ส่วนฉบับของหอสมุดแห่งชาติลาว และฉบับสำนวนอีสานไม่มีข้อความและคำโคลงแบบนี้ปรากฏเลย

จากตัวอย่างข้อความที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยคิดว่าคงเป็นการต่อเติมของผู้นำไปแต่งใหม่ ผู้แปล หรือผู้คัดลอกในยุคใหม่นี้เอง

จากหลายๆตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความแตกต่างในส่วนปลีกย่อยที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า

1. ในความแตกต่างที่เป็นตัวเลข ที่นับอ่านได้นั้นมันอาจจะมาจากความผิดพลาดของผู้จดจำที่มีมาหลายยุคหลายสมัย ทำให้คลาดเคลื่อนบ้าง
2. ความแตกต่างที่มีเรื่องปลีกย่อยหลายตอนที่ปรากฏในบางฉบับแต่ฉบับอื่นไม่มีนั้น อาจเกิดขึ้นจากทัศนะคติของผู้คัดลอก ผู้แต่งใหม่ ที่เห็นว่า เนื้อความตอนนั้นไม่น่าสนใจก็เลยข้ามไป หรืออาจจะเป็นเพราะต้นฉบับที่นำไปคัดลอกนั้นเก่าแก่มากอ่านไม่ออกก็เป็นได้
3. ความแตกต่างที่เกิดขึ้นเพราะความประสงค์ของผู้คัดลอก ผู้แต่งใหม่ ที่นำเอาเรื่องท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมของแต่ละภูมิภาคแทรกซ้อนเข้าไปด้วย ซึ่งเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นเพราะเจตนารมณ์ของผู้คัดลอก และผู้แต่งในรุ่นต่อ ๆ มา

³⁰ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทอง, ผูก 11 หน้า 144.

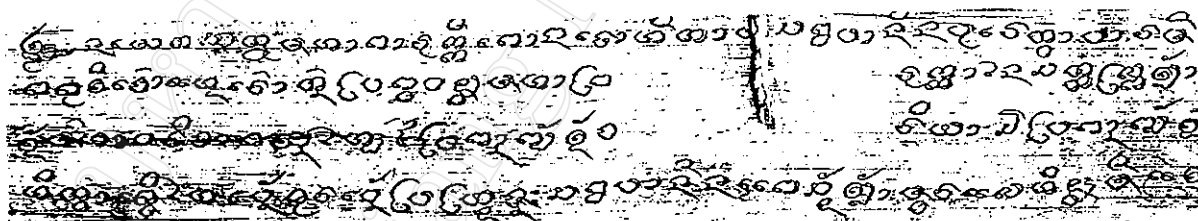
2.5.2 ภาษาและตัวอักษร

ภาษาที่ใช้ในการประพันธ์เป็นภาษาพูดทั่วไปของชาวล้านนาและล้านช้างแต่โบราณเช่น คำสรรพนามที่ใช้ กู ผู้ข้า เพือ ฮา ข้า เชื้อ เจ้ากู ส่วนคำกริยาที่ใช้พูดกับพระก็จะใช้คำว่า นอน = จำ วัด, ไสยยาสน์ กิน = ฉั่น, เสวย อาหารเช้า = จังหัน อาหารกลางวัน = เพล ส่วนคำพูดทั่วไปก็มีหลายคำที่ไม่ค่อยใช้กันแล้ว ในปัจจุบันหรือใช้ก็มีความหมายต่างออกไป เช่น คำว่า เวน (กิน ให้) แพ้ (ชนะ) ขูทาง (สะดวก) หมากส้ม หมากหวาน (ผลไม้เปรี้ยว หวาน) ขึ้นใหญ่ (เติบโต) เจียวคำ (มายาการค้า) ใจ๋ ๆ (เสมอ) เมียน (ตาย) บ่ฮักบ่แพง (ไม่รักไม่หวัง) บ่อย่าชะแล (ไม่ต้องสงสัย) หื้อ (ให้) คำ (ทองคำ) เป็นต้น....

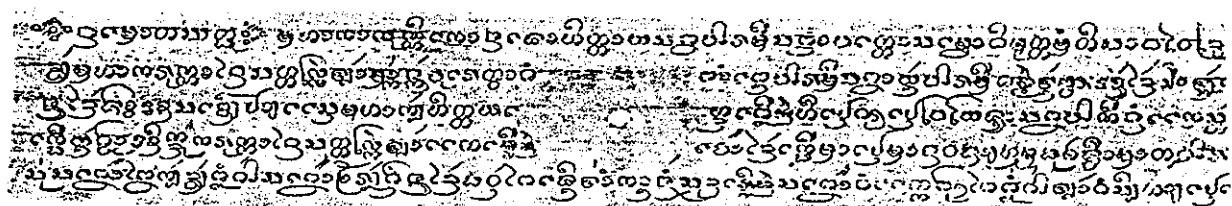
ถ้านวนเหล่านี้มีในทุกฉบับ นอกจากคำว่า หื้อ ที่หมายถึงให้ ไม่ปรากฏในฉบับของหอสมุดแห่งชาติของลาว และฉบับทางภาคอีสาน

เรื่องตัวอักษรนั้นแม้ว่ามีความคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อศึกษาดูให้ละเอียดแล้วจะพบว่ามี ความแตกต่างกันบ้าง ซึ่งก็เหมือนกับอักษรไทย และอักษรลาวในปัจจุบัน แม้ว่าเหมือนกันบางตัว แต่ก็ยังมีอีกไม่น้อยที่ต่างกัน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเอาตัวอักษรล้านนาโบราณ และตัวอักษรลาวโบราณมาเทียบกันให้ดูดังนี้

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว (ฉบับโบราณ)

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกฉบับวัดภูคำ (ฉบับโบราณ)

[illegible]

³¹ พระเจ้าเลียบโลก ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 1 หน้า 1.

[illegible]

เมื่อดูตามรูปตัวอักษรแล้วจะเห็นว่ามีความต่างกันบ้างในบางตัวเช่น สระ “อี” ทางล้านช้างจะเขียนเป็นรูป ๔ ทางล้านนาจะเขียน ๕

ตัว ก ทางล้านช้างจะเขียนเป็นรูป ๓ ทางล้านนาเขียนเป็นรูป ๓

ตัว ข ทางล้านช้างจะเขียนเป็นรูป ๔ ล้านนาเขียนเป็นรูป ๕

จากตัวอย่างที่ยกมาชี้ให้เห็นว่า ตัวอักษรที่ใช้ในการแต่งมีความแตกต่างกันอยู่หลายตัว แต่คนที่ชำนาญในการอ่านอักษรล้านนาก็พออ่านอักษรล้านช้างได้ แต่ก็ต้องพิจารณาหรือคาดเดาเป็นบางตัวไป

2.6 ความเกี่ยวเนื่องระหว่างคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก และตำนานอื่น ๆ

คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกนอกจากจะมีคุณค่าทางด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีคุณค่าอีกหลาย ๆ อย่าง เช่นช่วยให้ผู้ศึกษามีความรอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม ปรัชญา ความรู้ทางศาสตร์ต่างๆ เหล่านี้ได้แฝงอยู่ในเนื้อหาและสาระของท้องเรื่องอย่างกลมกลืนกัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ศาสตร์ต่าง ๆ ไว้ด้วยกันจากลักษณะอันนี้ จึงทำให้เห็นความสัมพันธ์ของศาสตร์ต่าง ๆ รวมทั้งวัฒนธรรมกับคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก เช่น ตำนานพระเจ้าสิบชาติ ตำนานเมืองเชียงใหม่ ตำนานพระธาตุหริภุญชัย ตำนานธาตุหลวงเวียงจันทน์ ตำนานรอยพระบาทโพนทัน และเรื่อง นางอุษา – ท้าวบารส โคลงสารปถมสมโพธิฉบับล้านช้าง นอกจากนี้ก็ยังมีตำนานการสร้างบ้านสร้างเมือง อีกหลาย ๆ ตำนานที่คล้าย ๆ กัน หรืออาจจะเป็นเรื่องเดียวกันบางตอนของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกก็ได้ เช่น

1. ตำนานพระเจ้าสิบชาติ

เนื้อหาของตำนานพระเจ้าสิบชาติมีหลายเรื่องที่เหมือนกัน หรืออาจจะเป็นอันเดียวกันกับเรื่องที่ปรากฏในคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก เพราะคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกตอนต้นเรื่องได้กล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระพุทธเจ้า สมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ในชาติต่าง ๆ ซึ่งตำนานพระเจ้าสิบชาติก็เป็นตำนานที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เจ้าในพระชาติต่าง ๆ ก่อนกำเนิดมาเป็นองค์พระพุทธเจ้าเช่นกัน ข้อความเหมือนกันมากที่สุดคือ เรื่องพระมหาชนก โดยเฉพาะในตอนที่ได้ไปค้าขายกับพ่อค้าบนลำภา พอลำภาไปได้ 7 วัน เกิดลำภาอับปาง พระโพธิสัตว์ต้องว่ายน้ำไปด้วยความอดสาหัส ได้นางมณีเมขลามาช่วยจึงพ้นจากมหาสมุทร ในคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเล่าถึงมาตุรารกมาฉะ ไปค้าลำภาและพามาฉะไปด้วย เมื่อลำภาอับปางได้เอาแม่ของตนขึ้นขึ้นจื๊อว่ายนน้ำด้วยความอดสาหัส มีนางมณีเมขลาช่วยเช่นกัน นอกจากตำนานพระมหาชนกแล้วยังมี เรื่องมโหสถบัณฑิต เรื่องพระเวสสันดรที่คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกได้กล่าวถึงเป็นบางตอนบ้าง น้อยบ้าง

2. เรื่องนางอุษา-ท้าวหารส

เนื้อเรื่องได้กล่าวถึงตำนานความรักของนางอุษา-ท้าวหารส ณ คินแดนริมฝั่งโขงบริเวณเมืองศรีสัตตนาค (ศรีสัตตนาคหุต) และในส่วนท้ายของตำนานได้กล่าวถึง ประวัตรอยพระพุทธรูปบาทแถบกลุ่มน้ำโขง และประวัติบ้านเมืองต่าง ๆ โดยกล่าวถึงการเสด็จมาโปรดสัตว์ของพระพุทธเจ้า ณ บริเวณบ้านเมืองเหล่านี้ ดังตอนหนึ่งของตำนานกล่าวว่า “ปาง เมื่อพระสิทธัตถะได้บรรลุลัพพัญญุตญาณตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อโปรดเวไนยสัตว์คนแล้วพระองค์ก็บำเพ็ญพุทธกิจเสด็จไปแสดงธรรมโปรดมวลมนุษย์ในชมพูทวีปตามจารีตประเพณีของพระพุทธเจ้าตั้งแต่โบราณ ซึ่งมีมาก่อนทุกพระองค์มิได้ขาดโดยมีพระอานนท์เถระเจ้า พุทธอนุชาเป็นผู้อุปฐากปฏิบัติและติดตามเสมอ พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปตามบ้านน้อยเมืองใหญ่แทบทุกเมืองเพื่อโปรดให้เวไนยสัตว์ได้บรรลุมรรคธรรม เข้าถึงความสงบสุข และประสบสันติ พระองค์ไม่ได้ เลือกว่าจะเป็นมนุษย์ อมนุษย์ นาค ครุฑ ยักษ์ เทวดา มเหศักดิ์ หรือค้อยศักดิ์ หญิงหรือชาย สมควรโปรดพระองค์จะเสด็จไปโปรด ไม่คำนึงถึงความลำบากแห่งพระวรกายของพระองค์แม่แต่เหนื่อย เพราะอาศัยมหากรุณา- ธิคุณแก่สัตว์โลกทั่วหน้าเป็นที่ตั้ง

ในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้า พร้อมพระอานนท์เถระเจ้า ได้เสด็จมาถึงเมืองศรีสัตตนาค-กงพาน ประทับอยู่ ณ ขอดภูเขาแห่งหนึ่ง ทรงแผ่เมตตาและเล็งพระญาณตรวจดูสัตว์โลกทั้งหลาย ในสมัยนั้นยังมีพระยานาคตัวหนึ่งชื่อว่า “กุกุโรปาปนาค” อาศัยอยู่ ณ ภูเขาแห่งนั้นได้แลเห็น พระพุทธเจ้าเสด็จมาประทับอยู่ ณ บริเวณคนที่ยึดครอง...”³³

ในเรื่อง นางอุษา-ท้าวหารส ยังได้กล่าวถึงตำนานเมืองและพระธาตุบางแห่งในบริเวณแม่น้ำโขง เช่น ประวัติเมืองเวียงจันทน์ ประวัติเมืองหนองคาย ประวัติธาตุพนม

ประวัตินครเวียงจันทน์ ตำนานได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่เหนือแผ่นหินริมแม่น้ำโขง ได้ภูเวียง ได้ตรัสเล่าประวัติของเมืองศรีสัตตนาคจันทบุรี แก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ในบริเวณกลุ่มน้ำโขงตรงเมืองศรีสัตตนาคบุรีนี้เป็นที่อันประเสริฐยิ่งนัก แม้นพระราชองค์ใดจะมามีบุญเสวยราชย์เขตโขงตรงเมืองศรีสัตตนาคนี้ต้องเคยบำเพ็ญบารมีอย่างขยันมานับหลายชาติ จึงจะได้มาเสวยราชย์” ความตอนต่อไปได้กล่าวถึงการเทศนาของพระพุทธเจ้า เรื่องอดีตกาลของเมืองเวียงจันทน์ ว่ามีพระโพธิสัตว์องค์ประเสริฐทั้งหลายได้ปกครองเป็นลำดับมา และได้กล่าวถึงตำนานสถานที่สำคัญ ๆ ในนครเวียงจันทน์เอาไว้

ประวัติเมืองหนองคาย ตำนานได้กล่าวเอาไว้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสทำนายแก่พระอานนท์ต่อไปอีกว่า ภายหลังจากตกคตปรินิพพานไปแล้วสิ้นกาลนานในอาณาเขตเมืองศรีสัตต-

³³ ดร.พระมหาพิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, นางอุษา-ท้าวหารส (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 71-72.

นาคนี้จักมีเมืองหนึ่งนามว่า กัปปินคิรี หรือนามบัญญัติว่า “เมืองลำนํ้าหนองคาย” จักมีพระอรหันต์ 500 องค์มีพระโกณฑัญญะเป็นประธานนำเอาพระบรมสารีริกธาตุของเราตถาคตมาบรรจุไว้ที่เจดีย์เมืองลำนํ้าหนองคาย

ส่วนประวัติพระธาตุพนม ตำนานได้เขียนว่า ณ ภูคำพร้านั้นพระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ภายหลังจากเราปรินิพพานแล้วจะมีสาวกของเราได้นำเอาพระอัฐิธาตุ 24 องค์ มาบรรจุไว้ ณ พระเจดีย์บนภูคำพร้านี้ (พระธาตุพนม) เพื่อเป็นที่สักการบูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภายหน้าจะรุ่งเรืองไปตราบเท่า 5,000 พระษาแล”³⁴

3. โคลงสารปถมสมโพธิ์ฉบับล้านช้าง

ความสอดคล้องของเรื่องที่มิ 2 พี่น้อง ดาบุสสะ (ตบุสสะ) และภักติกะ พ่อค้าสองพี่น้องให้ข้าวเป็นทานแก่พระพุทธเจ้าแล้วได้พระเกศาธาตุจากพระพุทธเจ้า 8 องค์ เพื่อไปประดิษฐานบนดอยสิงคุตรบรรพต ซึ่งเนื้อหาทั้งหมดได้กล่าวไว้ในผูกที่สองของคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก

ผูกที่ 6

พ่อค้าสองพี่น้องถวายโภชนาหาร

● บัดนี้	จักกล่าวก้า	สองเฝ้าพานิชชา
	ดาบุสสะภักติกะ	พี่ชายทั้งน้อง
	เป็นหัวหน้า	นายเกวียนพ่อค้าใหญ่
เดินมา	ถึงป่าไผ่	จวนใกล้หน่อพุทโธ
	เทวดาด่านด้าว	พนอมเถื่อนไพรเขียว
เคยได้	เป็นวงศา	ญาติเชื้อสองท้าว
	ปุ่นเกลดด้าน	ประทวนทางจีบ้อง
บอกให้	สองพี่น้อง	ไปไหว้หน่อพุทโธ
● เมื่อนั้น	สองแฉ่มเจ้า	มโนชื่นชมบาน
ปานดั่ง	เมื่อเมืองแมน	กล่อมสาวสวรรค์ฟ้า
	กนิษฐาพร้อม	ทั้งสองพี่น้อง
	ตกแต่งเข้า	สะดุก่อนไล่พา
	ทั้งเพื่อนพร้อม	ชาวพุกบรวาร
	นำทางถึง	หน่อองค์พุทโธเจ้า
	หลังแลเหยี่ยม	องค์พุทโธช้อยขึ้น
แล้วจึง	ยอขึ้นเข้า	ถวายแท่นบาน

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

● เมื่อนั้น	จดุโลกท้าว	ทั้ง 4 องค์กษัตริย์
นำเอา	ศีลามา	บาตรหินถวายเป็นเจ้า
บาตรจึง	พระองค์จึงอธิษฐานเข้า	ใบเคียวปั่นหล่อ
ยามนั้น	มีบ่อนแป้ว	เดี๋ยวนี้สืบมา แท้แล้ว
	พระบั้ง	รับโภชนาโภชนะนัง
	สองพานิชชา	พี่ชายทั้งน้อง
	สองเชื้อเจ้า	เอาพระองค์เป็นที่เพ็ง
	พระธรรมพรำพร้อม	เป็นแก้วหน่วยสอง
	ปฏิญาณตน	ถือครองพุทธบาท
เป็น	อุบาสกกล่าวอ้าง	ประณตน์ก่อนคน แท้แล้ว
● เมื่อนั้น	พระบาทเจ้า	ตนขอคนาโก
พระจึง	เอกเทศา	เทศมขอยให้
	สองเชื้อได้	มโนไสซ้อยขึ้น
พระจึง	ปูนกล่าวด้าน	สองเจ้ากล่าวสอน
ให้ท่าน	ไปก่อสร้าง	พระธาตุใหญ่เจดีย์
	ในคอยสูง	ฝั่งนทีแม่น้ำ
เมื่อนั้น	สองเชื้อได้	พระเทศาซ้อยขึ้น
	ทั้ง 8 เส้น	จึงลาเจ้าควนไป
	ลงสู่แม่น้ำ	มหาแม่คงคา
บังเกิด	เป็นสะเกาะคำ	รุ่งเรืองเหลืองเหลือม
	เทวดาเจ้า	ทั้งปวงแห่นแห่
	ตามแม่น้ำ	สะเกาะแก้วต้องลอย
●	ยุติคาบหนั้น	พานิชชาสร้างธาตุ
ขอแก่	นักปราชญ์เจ้า	ฟังหน้าต่อไป แท้แล้ว ³⁵

4. ตำนานพระธาตุหลวงเวียงจันทน์

ในหนังสือของพระครูวิน สิริปะปนโย (สิลปญฺญโย) เจ้าอาวาสวัดพระบาทโพธิ์สน เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพของท่านเจ้า พุทธะวังโสเจ้าอาวาสองค์นี้ ได้เขียนไว้ว่า “เมื่อพระองค์เสด็จออกจากภูเขานั้นทะกักรี (หลวงพระบาง) ก็ได้เสด็จประพาสรอยพระบาทไว้ให้แก่

³⁵ พระมหาชนะ ธรรมโช (ปริวรรต), โคลงสารปถมสมโพธิฉบับล้านช้าง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2542), หน้า 123-125.

มนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายที่มีความเคารพและนับถือตามลำดับดังนี้ พระบาทพุลี พระบาทหัวของ พระบาทพ่อนา พระบาทเงินกุ่ม พระบาทบัวบาน พระบาทบัวบก แล้วเสด็จแวงคอนคอนนา แล้ว จึงมาประดิษฐานอยู่แควหนองคันแท ผีเสื้อน้ำที่อยู่หนองคันแทก็ได้ขอรอยพระบาทนำพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ได้ไว้รอยพระบาทที่หนองคันแทแก่ผีเสื้อน้ำหนึ่งรอย ซึ่งปัจจุบันเป็นที่สร้างพระธาตุ หลวงเวียงจันทน์³⁶ และในหนังสือชีวิตและผลงานของมหาสิลา วีระวงศ์ มีตอนหนึ่งเขียนว่า : ต่อ จากนั้นมีพระอรหันต์ 5 องค์ได้นำเอาสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้ามาจากเมืองราชคฤห์ ในประเทศอินเดีย ผ่านมาทางเมืองละโว้และเมืองราชสีมา เามาบรรจุไว้ในที่ต่าง ๆ คือ

1. ธาตุถูกฝังดินบรรจุไว้ในเมืองหล้าน้ำ (หนองคาย)
2. ธาตุถูกแขวนบรรจุไว้ที่เวียงจั่ว (บ้านพระโค)
3. ธาตุถูกหิ้วหน้าบรรจุไว้ที่ภูเขาหลวง (โพนชัน) คือ ธาตุหลวงเวียงจันทน์ใน

ปัจจุบัน

ในการบรรจุพระธาตุหัวหน้านี พระยาจันทะบุรีประสิทธิ์ศักดิ์เป็นประธาน อุปมงค์ ที่ พระยาจันทะบุรีสร้างขึ้น กว้างด้านละ 5 วา หนา 2 วา สูง 4 วา 3 สอก อันนี้เป็นธาตุเดิมต่อมา เมื่อปี ค.ศ. 1566 (พ.ศ. 2109) พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงได้ทรงสร้างขึ้นให้ใหญ่ เฉพาะองค์ธาตุ ด้านละ 30 เมตร สูงจากพื้นดินถึงขอบ 45 เมตร สง่างามดังที่เห็นในปัจจุบัน³⁷

5. ตำนานรอยพระบาทโพนชัน

ยังมีในสมัยหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้ายังเสวยตำราญอยู่ในประเทศ วันอาราม ยามจักใกล้รุ่ง พระอรหันต์ผู้ปฏิบัติอุปัชฌาย์ด้วยน้ำล้างหน้าและไม้ธูปเทียนเมื่อพระพุทธเจ้าเสร็จพระกิจชำระแล้ว หลังเห็นโบราณประเพณีแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายขององค์ที่เสด็จดับขันธเข้าสู่นิพพานไปแล้วนั้นทรง ตั้งไว้พระบาทหรือเจดีย์ธาตุในภูเขาที่โพนชันคีรี อันมีอยู่ใกล้เมืองสีโคตบุรีพระองค์ก็คุมผ้าจีวร ก็ เสด็จออกจากหนองคันแทผีเสื้อน้ำอยู่ที่โพนชันเวียงจั่ว (เขตวัดพระบาทโพนชัน) พระยาบัพพะละ นาคก็เฝ้าเป็นตาผ้าขาวออกมาเฝ้าและอาราธนาในมณฑล (เชิญ) พระพุทธองค์ไปสู่ภูเขาหลวง ให้สถิตพักเขาอยู่ในร่มไม้ป่าเบญจกันหนึ่ง บัพพะละนาคก็ถวายอาหารแก่พระองค์เมื่อสัณอาหาร เสร็จแล้ว พระองค์ก็ประทานเอาผ้ากันฝนผืนหนึ่งให้แก่บัพพะละนาค แล้วก็เสด็จมาสถิตเพนอยู่เวียน หลอดปัจจุบันเรียกว่า “เวินโพนชัน”

ยังมีพยานาคสองตนชื่อว่า สุกกะหัตถินาคและสังขละนาคอยู่ถ้ำคูหาใหญ่ในเวินน้ำ โขง พยานาคทั้งสองเห็นพระพุทธเจ้ามาถึงที่นี้ก็ออกมาต้อนรับและไหว้พระพุทธเจ้าให้สัณข้าวอยู่

³⁶ พระครูถวิล วันนະถาด, อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพของท่านพ่อ พุทธะวังโส (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2539), หน้า 6-7.

³⁷ ชีวิตและผลงานสิลา วีระวงศ์ (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งชาติ, 2536), หน้า 162-163.

แห่งนี้ทุกขณะหัดถีนาคก็เอาตัวกวาดหินและดินกองขึ้นให้สูงและราบเพียงดี แล้วก็นิมนดีให้พระพุทธรูปนั่งชันเข่าอยู่ที่นี่ (ปัจจุบันเรียกว่าโพนสัน) ทุกขณะหัดถีนาคจึงขอรอยพระบาทไว้อุปฐากรักษาพระองค์ก็เสด็จมาไว้รอยพระบาท เหนือแผ่นหินที่โลกจิกเวียงจั่ว (เวียงจั่ว และโพนสันอยู่ห่างกันประมาณ 2 กิโลเมตร) เพื่อให้หาคทั้งสองเป็นผู้บูรณะปฏิบัติรักษา ดังนั้นสถานที่นี้จึงเรียกว่า “พระบาทโพนสัน” คราบเท่าทุกวันนี้³⁸

6. ตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัย

เมื่อพระพุทธศักราชล่วงมาแล้ว 1440 พระเจ้าอาทิตย์ราชกษัตริย์วงศ์รามัญ ผู้ครองนครลำพูน อันดับองค์ที่ 33 ทรงมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงรับพระพุทธศาสนาจากมอญประดิษฐาน ณ นครลำพูน แล้วสร้างมณฑปสำหรับประดิษฐานพระบรมธาตุสูง 3 วามีชั้น 4 ด้านครอบโกศทองคำสูง 3 ศอก บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้³⁹ ภายในพระธาตุหริภุญชัยบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนไหนเป็นคำถามที่ยากแก่การตอบให้ชัดเจนได้ในหนังสือตำนานต่างๆ เช่น มุกลศาสนา ชินกาลมาลินี จามเทววงศ์ และพงสาวดารโยนก ปรากฏว่าบรรจุพระเศศบรมธาตุชั้นเดิมบรรจุไว้ในกระบอกไม้หวก ผังไว้ใต้พื้นดินที่ตั้งพระธาตุหริภุญชัยในปัจจุบันนี้เองในตำนานเล่าไว้ว่า ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมายุอยู่นั้นได้เคยเสด็จมาสู่สถานที่นี้ประทับบนหินก้อนหนึ่งทรงทำนายว่า “พระยานาคราชได้ออกมาทูลขอพระเศศธาตุพระองค์จึงทรงอุบพระเศียรพระเศศเส้นหนึ่งล่วงลงมาพระยานาคราชจึงบรรจุไว้ในกระบอกไม้หวกผังไว้ในดินเอาหินทับไว้พระยาภาเผือกก็ให้กาดัวหนึ่งคอยเฝ้ารักษากันสืบ ๆ มา⁴⁰

นอกจากตำนานวัด ตำนานพระธาตุ และตำนานการสร้างบ้านสร้างเมืองนำเสนอมาแล้วนั้นยังมีอีกหลาย ๆ แห่งที่ยังไม่ได้นำเสนอซึ่งตำนานบ้านเมืองเหล่านั้นก็มีการกล่าวอ้างถึงว่า พระพุทธเจ้าเคยเสด็จไปประทานรอยพระบาท หรือพระเศศธาตุและทำนายอนาคตของบ้านเมืองเหล่านั้นไว้ซึ่งตำนานเหล่านั้นมีหลายอย่างที่เหมาะกับคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก ที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่ และตำนานบ้านเมืองหลายแห่งก็มีชื่อปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกแม้ว่าบางแห่งคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกไม่ได้กล่าวถึง แต่ผู้แต่งตำนานบ้านเมืองเหล่านั้นก็อ้างถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า ณ บ้านเมืองของตน การนำเสนอมีความคล้ายกันมากระหว่างผู้นำเสนอคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก และผู้นำเสนอตำนานอื่นๆ เช่น ตำนานพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ ตำนานวัดพระบาท

³⁸ พระครูถวิล สีละปันโย, ประวัติพระบาทโพนสัน (เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, ค.ศ. 1996), หน้า 38-39.

³⁹ ตำนานพระธาตุหริภุญชัย, จัดพิมพ์โดยธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน), หน้า 9.

⁴⁰ เรียงเดียวกัน, หน้า 11-12.

โพนทัน ตำนานพระธาตุพนม ตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัย นอกจากวิธีการนำเสนอที่เหมือนกันแล้ว วัฒนธรรม ประเพณี และธรรมเนียมการต้อนรับและบูชาของคนสัตว์ ยักษ์นาคร ที่มีต่อพระพุทธเจ้าก็เหมือนกันจึงทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้แต่งคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลก และผู้แต่งตำนานการสร้างบ้านสร้างเมืองและวัดธาตุต่าง ๆ คงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแนวความคิดและเผยแพร่อิทธิพลแนวความคิดเหล่านั้นซึ่งกันและกันเสมอมา แม้ว่ายังไม่สามารถบอกแน่ชัดว่าใครเป็นคนแต่งตำนานอะไร และตำนานอะไรเกิดก่อน อะไรเกิดหลัง แต่เชื่อว่าพวกเขาเหล่านั้นคงอยู่ในยุคแห่งการสร้างบ้านสร้างเมือง และยกย่องพระพุทธศาสนาเหมือนกัน

อีกอย่างหนึ่งจากความสัมพันธ์ทางแนวความคิดที่ปรากฏให้เห็น ผู้วิจัยจึงคิดว่าอารยธรรมวิถีชีวิต และภูมิปัญญาของประชาชนในแถบล้านนา-ล้านช้างนี้ มีความใกล้เคียงหรือเหมือนกันมากนับแต่บรรพกาลเป็นต้นมา ซึ่งนี่คือสาเหตุและแรงจูงใจให้ผู้วิจัยศึกษาคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกเพื่อเป็นสิ่งที่ประจักษ์ว่าภูมิปัญญาหรือความคิดทางปรัชญานั้นมีอย่างไรบ้าง การรับรู้และเข้าใจแนวความคิดทางปรัชญาในคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกก็เท่ากับการได้รู้ และเข้าใจแนวความคิดทางปรัชญาในตำนานการสร้างบ้านสร้างเมืองอีกหลาย ๆ แห่งที่ผู้ศึกษาได้เสนอมาและยังไม่ได้เสนอมาอีกด้วย

การวิเคราะห์แนวความคิดสติปัญญาและความเชื่อในคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกและคัมภีร์อื่นๆ ที่เสนอมานั้น นอกจากจะช่วยให้รู้ถึงความสัมพันธ์ของชนโบราณที่มีต่อกันแล้วยังช่วยให้รู้ถึงวิถีชีวิตของชนโบราณ และอิทธิพลทางความคิดที่พวกเขาได้รับจากแหล่งต่างๆ รวมทั้งคัมภีร์เหล่านี้ด้วย

ดังนั้นการศึกษาแนวความคิดทางปรัชญาจากคัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกจึงสมควรเป็นอย่างยิ่ง

หมายเหตุ : 1. คัมภีร์พระเจ้าเลียบโลกได้กล่าวถึงพระยาโสกราช 2 พระองค์ คือ

1. พระยาโสกราชผู้เป็นใหญ่ในเมืองกุสินารา ซึ่งเป็นบริวารเสด็จติดตามพระพุทธเจ้า ดังความว่า ...ยังมีพระยาองค์หนึ่งพระนามว่า พระยาโสกราชเป็นใหญ่ในเมืองกุสินารา พระองค์ทรงบังเกิดปสาทรथाจึงทรงเป็นผู้อุปฐากพระพุทธเจ้าในเชตวันมหาวิหาร ⁴¹

2. พระยาโสกราช เสวยราชย์ในเมืองปาฏลิบุตร ดังความว่า เมื่อตถาคตปรินิพพานไปแล้วได้ 218 พรรษา จะมีพระราชองค์หนึ่งพระนามว่า “อโสกราช” เสวยราชย์ในเมืองปาฏลิบุตร เป็นผู้มั่งคั่งหาญกล้าแผ่ไปในชมพูทวีปทั้งมวล ⁴²

⁴¹ พระเจ้าเลียบโลกฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ผูก 4 หน้า 14.

⁴² เรื่องเดียวกัน, ผูก 2 หน้า 6.

หมายเหตุ : 2 ชื่อ กษัตริย์เมืองหงสาวดีในปี พ.ศ. 2112 ที่ยกกำลังไปรบเอาเมืองอโยธยา และล้านช้าง พระนามว่า ฟ้ามหารา แต่จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จริงแล้วผู้ครองนครหงสาวดีในช่วงนั้นได้แก่ บุเรงนอง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ทั้งเป็นภาษาไทย ภาษาพม่าแต่ก็ไม่ปรากฏชื่อ ฟ้ามหารา มีชื่อกษัตริย์องค์หนึ่งของพม่าชื่อว่า นอธา แต่เป็นคนละยุคประวัติศาสตร์กัน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตไว้ 2 ประการคือ :

- ผู้แต่งคัมภีร์ตั้งใจใส่نامสมมุติลงไปเพราะเหตุผลบางประการ
- เดิมทีผู้แต่งอาจใส่ชื่อ ฟ้ามหารา เป็นแม่ทัพคนหนึ่ง แต่อาจมีการคลาดเคลื่อนในการคัดลอกในต่อ ๆ มา